МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему: **«ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0133-з
спеціальності 013 «Початкова освіта»
освітньо-професійної програми «Початкова освіта»
Т. В. Савенко

Керівник: доцент кафедри дошкільної та початкової освіти, к. пед. н.
_____ Ю. Є. Зубцова

Рецензент: професор кафедри дошкільної та початкової освіти, д. пед. н.
_____ Л. О. Сущенко

Запоріжжя
2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра дошкільної та початкової освіти
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 013 «Початкова освіта»
Освітньо-професійна програма «Початкова освіта»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри_____
«17» грудня 2024 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Савенко Тетяні Вікторівні

1. Тема роботи: «Педагогічні умови формування професійного іміджу майбутніх учителів початкових класів у фаховій підготовці»
керівник роботи Зубцова Юлія Євгенівна, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти, к. пед. н.
затверджені наказом ЗНУ від «24» вересня 2024 р. № 1446-с

2. Строк подання студентом роботи: 17 грудня 2024 р.

3. Вихідні дані до роботи: матеріали педагогічної практики, курсових робіт

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що належить розробити): проаналізувати стан розробленості досліджуваної проблеми та визначити основні підходи до її розв'язання як на теоретичному, так і на практичному рівнях; визначити сутність, зміст, структуру, показники та рівні сформованості професійного іміджу вчителя початкових класів у фаховій підготовці; охарактеризувати й науково обґрунтувати педагогічні умови формування професійного іміджу майбутніх учителів початкових класів у фаховій підготовці; розробити та експериментально перевірити систему роботи з формування професійного іміджу вчителя початкових класів у процесі фахової підготовки.

5. Перелік графічного матеріалу: таблиць – 7, рисунків – 10.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Консультант	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Зубцова Ю. Є.	02.03.24 р.	02.03.24 р.
Розділ 1	Зубцова Ю. Є.	30.04.24 р.	30.04.24 р.
Розділ 2	Зубцова Ю. Є.	24.06.24 р.	24.06.24 р.
Висновки	Зубцова Ю. Є.	13.10.24 р.	13.10.24 р.

7. Дата видачі завдання: 02.02.24 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	березень	виконано
2	Написання вступу	квітень	виконано
3	Написання першого розділу	травень-червень	виконано
4	Написання другого розділу	вересень-жовтень	виконано
5	Написання висновків	листопад	виконано
6	Оформлення роботи, рецензування	грудень	виконано
7	Захист	лютий	виконано

Студент _____ Т. В. Савенко
(підпис) (прізвище та ініціали)
Керівник роботи _____ Ю. Є. Зубцова
(підпис) (прізвище та ініціали)

Нормоконтроль пройдено
Нормоконтролер _____ Ю. Є. Зубцова
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 82 с., 7 таблиць, 10 рисунків, 62 джерела.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов формування професійного іміджу в майбутніх учителів початкових класів у фаховій підготовці.

Об’єкт дослідження – процес формування професійного іміджу майбутніх учителів початкових класів.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування професійного іміджу майбутніх учителів початкових класів у фаховій підготовці.

Для розв’язання поставлених завдань використано комплекс методів дослідження: теоретичні (вивчення та аналіз наукової літератури з проблеми дослідження); емпіричні (бесіда, інтерв’ю, анкетування, тестування, спостереження, аналіз продуктів діяльності, що використовувалися з метою діагностики рівня сформованості професійного іміджу в майбутніх учителів; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний та контрольний етапи); розробка й реалізація програми дослідно-експериментального навчання щодо формування позитивного професійного іміджу здобувачів вищої освіти.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що автором теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування професійного іміджу в майбутніх учителів початкових класів.

Практичне значення дослідження полягає в розробленні та впровадженні науково-методичних матеріалів щодо формування професійного іміджу в майбутніх учителів початкових класів у процесі фахової підготовки.

Галузь використання: заклади вищої освіти.

ПРОФЕСІЙНИЙ ІМІДЖ, САМОПРЕЗЕНТАЦІЯ, САМОІМІДЖУВАННЯ, МАЙБУТНІ УЧИТЕЛІ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ, ФАХОВА ПІДГОТОВКА

SUMMARY

Savenko T. V. Pedagogical Conditions for the Formation of the Professional Image of Future Primary School Teachers in Professional Training

The qualifying work consists of an introduction, two chapters, conclusions, a list of references (62 items). The volume of the qualifying paper is 82 pages (with 59 pages of the main text). The work contains 7 tables and 10 figures.

The purpose of the study is to theoretically substantiate and experimentally verify the pedagogical conditions for the formation of the professional image of future primary school teachers during their professional training.

According to the purpose, the following tasks are defined:

1. To analyze the state of development of the researched problem and to determine the main approaches to its solution at both theoretical and practical levels.

2. To determine the essence, content, structure, indicators, and levels of formation of the professional image of a primary school teacher during professional training.

3. To characterize and scientifically substantiate the pedagogical conditions for the formation of the professional image of future primary school teachers during professional training.

4. To develop and experimentally verify a system for forming the professional image of a primary school teacher in the process of professional training.

The object of the study is the process of forming the professional image of a future primary school teacher.

The subject of the study is the pedagogical conditions for forming the professional image during professional training.

In the first chapter «Theoretical foundations of the formation of the professional image of a primary school teacher during professional training» the scientific interpretation of the essence of the key concepts of the research is presented; the role and place of the image in the professional training of primary

school teachers are revealed; the features of the technology for creating the image of future primary school teachers during professional training, as well as the pedagogical conditions for the formation of the professional image of future primary school teachers, are disclosed.

In the second chapter «Experimental work on forming the professional image of future primary school teachers during professional training» the diagnosis of the state of formation of the professional image of future primary school teachers during professional training is carried out; an analysis of the results of the experimental work is presented.

The theoretical significance of the research lies in the author's theoretical substantiation of the pedagogical conditions for the formation of the professional image of future primary school teachers.

The practical significance of the research lies in the development and implementation of scientific and methodological materials on the formation of the professional image of future primary school teachers during professional training.

Keywords: professional image, self-presentation, self-imaging, future primary school teachers, professional training.

Зміст

Вступ……. 8
Розділ 1 Теоретичні засади формування професійного іміджу вчителя початкових класів у фаховій підготовці ……... 12
1.1. Роль і місце іміджу в професійній підготовці вчителів початкових класів…….……..…….. 12
1.2. Технологія створення іміджу майбутніх учителів початкових класів у фаховій підготовці …….. 27
1.3. Педагогічні умови формування професійного іміджу майбутніх учителів початкових класів у фаховій підготовці……. 35
Розділ 2. Дослідно-експериментальна робота з формування професійного іміджу майбутніх учителів початкових класів у процесі фахової підготовки……..... 43
2.1. Діагностика стану сформованості професійного іміджу майбутніх учителів початкових класів у фаховій підготовці..…..... 43
2.2. Результати дослідно-експериментальної роботи…….. 58
Висновки..... 73
Список використаних джерел..... 76

ВСТУП

Актуальність дослідження. Основні напрями формування професійного іміджу педагога: передача та підкреслення позитивних характеристик особистості вчителя шляхом відбору та посилення наявних; збагачення культури комунікативної взаємодії педагога, яка в умовах демократизації набуває нових рис і характеристик; навчання вчителя сучасним освітнім технологіям; опанування освітянами наукових засад професійного спілкування в засобах масової комунікації для створення сучасного іміджу освіти й особистості педагога; визначення потреб суспільства щодо вчителя й освіти (пошук тих спільних характеристик, на яких має будуватись взаємність) та ін.

Високий рівень педагогічної майстерності та творчого підходу досягається сучасними вчителями лише за умов, коли в них виникає й реалізується потреба в професійному саморозвитку й самовдосконаленні, а також, коли вони виявляють мотиваційно-ціннісне ставлення до себе як до суб'єкта професійно-педагогічної діяльності. Останнє виявляється у безпосередньому здійсненні заходів щодо оволодіння сучасним фахівцем уміннями презентації створеного ділового образу вчителя цільовій аудиторії (вихованцям, їх батькам, колегам, громадськості). У зв'язку з цим значно зростають вимоги до особистості педагога та його іміджу вже на етапі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти.

Серед нормативно-правових документів, що регулюють цей процес: Державна програма «Вчитель»; Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту»; Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки; Концепція «Нова українська школа»; Державний стандарт початкової освіти, Професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», Положення про атестацію педагогічних працівників та ін.

У цих документах на законодавчому рівні закріплено прогресивні фундаментальні зміни, в яких наголошено на набутті майбутніми фахівцями компетентностей, необхідних для створення, розвитку та корекції позитивного професійного іміджу; специфіці, місці і ролі використання інструментальних засобів (іміджевих атрибутів) у педагогічній іміджелогії; основних типах ділового іміджу вчителя, його функціях, структурних компонентах, технологіях створення, розвитку та корекції.

На шляху до розв'язання окресленої проблеми особливо корисними виявилися напрацювання науковців, які вивчали:

– проблему розвитку іміджу особистості (О. Боровенко, О. Горовенко, Н. Гузій, Л. Кайдалова, О. Ковальова, А. Кононенко, В. Маценко, Н. Олійник, О. Писарчук, О. Плахотнік, І. Розмолодчикова, В. Шепель та ін.);

– особливості професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів (О. Андрющенко, О. Біда, Ю. Зубцова, Л. Корольова, С. Литвиненко, І. Полякова, Р. Пріма, О. Савченко, Л. Сущенко, О. Федій, Л. Хомич, І. Шапошнікова, З. Шевців та ін.).

– питання особистісного іміджу сучасного педагога (М. Васильєва, І. Волинець, О. Горовенко, Л. Даниленко, Т. Іванова, А. Калюжний, С. Колосок, М. Навроцька, Ж. Попова, Л. Сущенко, Т. Хомуленко та ін.).

Актуальність і недостатній рівень розробленості теоретичного, методичного і практичного аспектів означеної проблеми, а також наявність суперечностей у підході щодо ролі, місця, значення та специфіки діяльності вчителя в суспільстві дає нам підстави констатувати, що імідж учителя початкових класів сприятиме забезпеченню його професійного зростання та особистісного розвитку. Таке припущення вимагає як теоретичного обґрунтування, так і експериментальної перевірки. Ця обставина й зумовила вибір теми кваліфікаційної роботи *«Педагогічні умови формування професійного іміджу майбутніх учителів початкових класів у фаховій підготовці»*.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов формування професійного іміджу в майбутніх учителів початкових класів у фаховій підготовці.

Для реалізації мети планувалося розв'язати такі завдання:

1. Проаналізувати стан розробленості досліджуваної проблеми та визначити основні підходи до її розв'язання як на теоретичному, так і на практичному рівнях.

2. Визначити сутність, зміст, структуру, показники та рівні сформованості професійного іміджу вчителя початкових класів у фаховій підготовці.

3. Охарактеризувати й науково обґрунтувати педагогічні умови формування професійного іміджу майбутніх учителів початкових класів у фаховій підготовці.

4. Розробити та експериментально перевірити систему роботи з формування професійного іміджу вчителя початкових класів у процесі фахової підготовки.

Об'єкт дослідження – процес формування професійного іміджу майбутніх вчителів початкових класів.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування професійного іміджу майбутніх учителів початкових класів у фаховій підготовці.

Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс методів дослідження: *теоретичні* (вивчення та аналіз наукової літератури з проблеми дослідження; педагогічного досвіду вчителів початкових класів і педагогічної практики здобувачів вищої освіти, результати яких були використані для обґрунтування сутності, змісту, структури показників професійного іміджу та виявлення педагогічних умов його формування в майбутніх учителів); *емпіричні* (бесіда, інтерв'ю, анкетування, тестування, спостереження, аналіз продуктів діяльності, що використовувалися з метою діагностики рівня сформованості професійного іміджу в майбутніх учителів; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний та контрольний етапи); розробка

й реалізація програми дослідно-експериментального навчання щодо формування позитивного професійного іміджу здобувачів вищої освіти.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що автором теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування професійного іміджу в майбутніх учителів початкових класів.

Практичне значення дослідження полягає в розробленні та впровадженні науково-методичних матеріалів щодо формування професійного іміджу в майбутніх учителів початкових класів у процесі фахової підготовки.

Результати дослідження можуть бути використані викладачами закладів вищої освіти з метою підвищення рівня професіоналізму майбутніх учителів початкових класів.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ

1.1. Роль і місце іміджу в професійній підготовці вчителів початкових класів

Розглянемо деякі трактування сутності, природи іміджу, які зустрічаються в науковій літературі.

У словнику іміджології є термін «іміджування», під яким розуміється сам процес створення іміджу (людини, організації, товару). Його синонімом є слово «іміджмейкінг» (image making) – напрям в PR, який має на меті створення привабливого образу (іміджу) особистості або організації.

У рамках філософсько-педагогічного підходу можна орієнтуватися на наступне визначення іміджу.

Імідж – феномен символічної реальності, мета або результат дій, направлених на виявлення та презентацію цільової аудиторії (адресному суб'єкту спілкування) певних якостей, які відображають якість суб'єкта в умовах ділової або масової комунікації [49].

Психологічний словник пов'язує поняття «імідж» та «образ»:

«Імідж – (англ. Image – образ), – що склався в масовому уявленні і має характер стереотипу, емоційно забарвлений образ кого-небудь або чого-небудь… Формування іміджу відбувається стихійно, але частіше воно є результатом роботи спеціалістів в галузі політичної психології, політичної реклами; імідж відбиває соціальні очікування певної групи, тому його наявність у деяких випадках забезпечує суб'єкту успіх у політичному або діловому житті» [45]. Більш пізнє трактування іміджу тими ж авторами: «стереотипізований образ конкретного об'єкта, який існує в масовій свідомості» [2].

Теорія й практика створення та підтримання іміджу об’єднані в сучасну науку – іміджологію, зазначають теоретики побудови концепції іміджу вчені В. Шепель і Г. Почепцов.

В освітньому контексті «іміджування» в смисловому відношенні близьке зі словами «навчання», «освіта». Таким чином, даний термін може сприйматися як: діяльність суб’єкта, його зусилля з перетворення самого себе в бажаному напрямку; діяльність, що входить у професійне буття спеціалістів і направлення на утвердження свого іміджу в соціумі.

Дослідники поняття «іміджування» співвідносять з терміном «самопрезентація».

Самопрезентація – це імідж, який подає вас у найвигіднішому вигляді. Під самопрезентацією розуміється діяльність і процес подачі суб’єктом своїх переваг та чеснот у діловому спілкуванні. Самопрезентація від англійської – «самоподача», тобто представлення себе іншим. Самовизначення в англійському енциклопедичному словнику дослівно означає «керування враженням про себе в інших людей за допомогою численних стратегій поведінки, які полягають у поданні свого зовнішнього образу іншим людям». Зазвичай про самопрезентацію говорять у зв’язку зі співбесідою при прийомі на роботу або конкурсній ситуації, наприклад, самопрезентація вчителя як етап конкурсу педагогічної майстерності.

Професія вчителя – одна з небагатьох, які можна назвати вічними. Ніхто й ніщо не може замінити вчителя – особистість зі своїм неповторним учительським іміджем. Найсучасніша техніка, комп’ютери чи система «Інтернет» – лише добрі його помічники. З плином часу змінюється і статус учителя, його функціональні обов’язки, права і, власне, навіть учительський образ. Незмінною ж залишається потреба в учителеві, бо без нього малоймовірним уявляється шлях до прогресу, нормального людського життя.

Г. Прозоров наголошує, що думки учнів і оцінка ними вчителя можуть слугувати об’єктивним критерієм у визначенні стосунків з учителем, являють

собою предмет серйозного та глибокого дослідження й мають важливе практичне значення [13, с. 106].

У професійному іміджі знаходимо багато спільних рис, які висуваються до представників публічних професій: акторів, менеджерів, робітників культури, учителів, лікарів… Проблема формування образу вчителя початкових класів пов'язана з формуванням іміджу не лише конкретної особистості, а й іміджу професіонала взагалі. Отже, професійний імідж – це вид групового іміджу, а груповий імідж – це суспільний образ, який створено на основі вражень про індивідуально-особистісні характеристики представників певної соціально-професійної групи.

Особистість учителя – це стрижневий, системоутворюючий блок професійної компетентності педагога. Саме він визначає характер цілей і завдань педагогічної діяльності. Це система його ціннісних орієнтацій, мотивів і стилю індивідуальної діяльності та спілкування. Вона визначає унікальність і неповторність людини. У структуру особистості вчителя входять такі якості, як спрямованість і мотивація (соціальна, пізнавальна, професійна, що утримує педагога в цій професії). Вона зазначає, що особистість визначають і педагогічні здібності, які забезпечують успішне виконання роботи [8].

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що існує низка професій, для представників яких зовнішність відіграє першочергове значення: ведучий на телебаченні, дипломат, актор тощо. До них належить і професія педагога. Зовнішність учителя виконує дещо специфічну роль, адже він має справу не просто з соціумом, а з учнівською молоддю. Для неї педагог – це своєрідний еталон, зразок для наслідування. Тому зовнішність учителя має бути бездоганною в усіх відношеннях. Вона – складовий елемент педагогічної техніки, яка, в свою чергу, є структурним компонентом педагогічної майстерності. З огляду на це, очевидна пряма залежність між цими поняттями. Педагогічна техніка як вправність, що виявляється в умінні взаємодіяти з учнями, керувати власним психофізичним станом та створювати зовнішність відповідно до вчительського призначення – тонкий інструмент впливу на

суб'єктів виховання. Видатні педагоги В. Сухомлинський, С. Макаренко та Ш. Амонашвілі зазначали, що враження, яке справляє вчитель під час першої зустрічі зі своїми вихованцями, лишає незабутній слід у пам'яті учнів. Особливо, якщо це враження підсилюється подальшою аналогічною поведінкою педагога. Вирішальну роль у даному контексті відіграє саме зовнішність. Досвід показує, що учням, як правило, потрібен певний час, аби розібратися, що ж криється за «одягом». Учителеві ж важливо не втратити можливостей для встановлення дружніх стосунків з учнями, що є основою позитивної взаємодії.

На формування професійного іміджу майбутнього вчителя початкових класів впливає стиль педагогічної діяльності. Як зазначають учені, успіх професійної діяльності залежить від майстерності вчителя, від максимального й повного виявлення ним своїх можливостей і здібностей та від оптимального вибору кожним учителем способів і засобів своєї педагогічної діяльності, яка найбільш відповідає індивідуальним особливостям.

Індивідуальний стиль педагогічної діяльності вчені розглядають як стійке сполучення: мотиву діяльності, який виражається в наданні певної переваги орієнтації вчителя окремим аспектам освітнього процесу; цілей, що виявляються в характері планування діяльності; способів її виконання; прийомів оцінки результатів діяльності. Вони передбачають, що індивідуальний стиль роботи вчителя може бути предметом формування й самоформування, причому процес формування залежить від індивідуально-особистісних особливостей учителя, його педагогічного стажу [12].

Як справедливо зауважують О. Леонтьєв, А. Маркова, В. Слободчиков, Г. Цукерман, Е. Юдіна професійна позиція педагога визначає його орієнтації. Як стійка система відносин вона виражає його самооцінку, рівень професійних вимог, мотивування діяльності та розуміння свого призначення. Професійна позиція педагога виступає спільним детермінантом його активності. Крім того, вона може служити мірою конгруентності у виконуваній професійній діяльності. Якщо в основу загальної орієнтації педагога закладені соціально

вагомі цінності, а сфера обраної діяльності визнана та прийнята ним у значенні життєво важливого пріоритету, якщо практичні дії є втіленням сучасної професійної культури, кращих традицій та продуктивних інновацій сучасної психології та акмеології, то в такій позиції фокусуються основні інтереси педагога та соціально значущі інтереси суспільства. Така позиція може вважатись оптимальною. Вона здатна стимулювати найвищу продуктивність професійної діяльності вчителя і є визначальною для побудови змісту діяльності.

Г. Цукерман та В. Слободчиков вбачають проблему побудови професійної педагогічної позиції вчителя в зустрічі з учнем. Цей аспект є для авторів надзвичайно важливим. Вони вважають, що грамотно побудована позиційна модель педагога здатна вплинути на позиційне самовизначення учня, збудити до життя кращі його якості. Особливо цікавий погляд дослідників на позицію «вчитель». Педагог тут – це той, хто розриває міцний матеріал дії, звільняючи фазу чистого навчання, орієнтується на тому, навіщо, що і як слід робити. Він навчає не діяти, а попередньо навчатися діям. Учитель здатний вчити будь-кого, але не чому завгодно. Учитель повинен прищепити учню потребу в цінностях, над якою він працює.

Професійне самовиховання майбутнього педагога є частиною суспільного виховання. Але його специфіка полягає в тому, що в процесі професійного самовиховання суб’єкт та об’єкт формування виступають в одній особі. Рушійною силою і джерелом професійного самовиховання майбутнього педагога є потреба в самозміні й самовдосконаленні особистості як суб’єкта педагогічного пізнання спілкування і праці.

Спільною умовою управління процесом професійного самовиховання майбутнього педагога є оптимізація моментів засвоєння ним зовнішніх вимог та їх переводу у внутрішні підстави діяльності з активізації роботи над собою. Специфіка організації професійного самовиховання майбутнього педагога полягає в забезпеченні процесу засвоєння ним пропонованого зразка дій із удосконалення особистості (педагогічного зразка процесу й еталону

самовиховання) шляхом: надання інформації про конкретний зразок професійного самовиховання майбутнього педагога; спонукання здобувачів вищої освіти наслідувати моральному взірцю; надання студентам допомоги в оволодінні засобами і способами професійного самовиховання.

Систему психічного самоуправління процесом професійного самовиховання майбутнього педагога правомірно подати в такий спосіб (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Самоуправління процесом професійного самовиховання

№	Етапи самовиховання	Форми самовиховання	Способи й засоби самовиховання
1.	Потреба в самовихованні	Самоспонукання	самооцінка; самокритика
2.	Прийом і опрацювання інформації	Самопізнання	самовипробовування; самоспостереження; самозобов'язання; самодослідження; самопрогнозування
3.	Прийняття рішення	Самопрограмування	самозобов'язання; особистий план роботи; програма самовиховання
4.	Реалізація програми самовиховання	Самоорганізація Самовплив	самопереконання; самонаказ; самонавіювання; самопримус; самосхвалення; самозаохочування; самоосуд
5.	Контроль	Самоінформування	самоспостереження; самоперевірка; самозвіт; самоаналіз; самооцінка

Оскільки специфіка процесу професійного самовиховання педагога полягає в тому, що він виступає суб'єктом педагогічного впливу на свою особистість, то кінцеві результати цього процесу залежать від того, наскільки він оволодів діями з: цілеполягання, тобто вибору особистісно значущих цілей і завдань професійної самозміни; планування, тобто вибору дій для досягнення

поставлених цілей і завдань; оволодіння засобами і способами професійного самовиховання; самоконтролю, тобто порівняння досягнутих результатів з очікуваними; самокорекції, тобто здатності змінювати на краще свої вчинки.

Процес здобуття освіти у вищій школі – явище складне, багатогранне, динамічне. Його специфіка зумовлюється передусім розширеним спілкуванням, найбільшою, на думку Антуана де Сент Екзюпері, розкішшю на світі. Для викладача ця розкіш – не що інше, як професійна необхідність.

Аналізуючи досвід педагогічної діяльності представників педагогічної школи, варто сказати, що педагогові недостатньо знань основ наук і методики навчально-виховної роботи. Незаперечний той факт, що всі знання і практичні вміння педагога можуть передаватися студентам лише завдяки живому й безпосередньому спілкуванню з ними. Для багатьох викладачів очевидна істина: студенти нерідко переносять ставлення викладача на предмет, який він викладає. На цих стосунках вибудовується складна й об’ємна піраміда навчання й виховання, через них відбувається проникнення педагога в душевний світ здобувачів вищої освіти, щоб виробити в них первинні навички співтворців власної особистості.

Складовою педагогічної майстерності викладача є його мовлення. Це інструмент професійної діяльності педагога, за допомогою якого можна розв’язати різні педагогічні завдання: зробити складну тему заняття цікавою, а процес її вивчення – привабливим; створити щиру атмосферу спілкування в аудиторії, встановити контакт, досягти взаєморозуміння зі студентами; сформувати в них відчуття емоційної захищеності, вселити в них віру в себе.

Відомо, що є пряма залежність між комунікативними особливостями мовлення викладача й характером пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти у процесі вивчення фахових дисциплін. Мовлення викладача може допомогти зробити цю діяльність активною, цікавою для студента, а може ускладнити сприймання, поставити студента в позицію пасивного спостерігача на занятті.

У педагогічній науці існують дослідження, у яких наголошується, що комунікативні здібності й уміння – це вміння спілкуватися, обмінюватися інформацією й на цій підставі встановлення педагогічно доцільних відносин з учасниками педагогічного процесу. Основні засоби спілкування – слово, мова, міміка й жести. Іноді залучаються різні наочні прилади, технічні засоби. Основні компоненти комунікативного процесу [11]: сприйняття й розуміння іншої людини, але разом з тим і уміння «подати себе», самовиражатися; уміння наближувати точки зору – свою і співрозмовника, настрій; уміння керувати спілкуванням, вносити в нього потрібні корективи.

У зв'язку з тим, що педагогічне спілкування вирішує ті самі завдання навчання й виховання, що й педагогічна діяльність, використовуючи засоби взаємодії з тими, кого навчають, створює атмосферу праці, цей процес ми розглядаємо як основний для формування професійного іміджу вчителя початкових класів.

На думку К. Ушинського, В. Сухомлинського, А. Макаренка, Г. Костюка, С. Максименка, І. Беха, І. Зязюна уміння спілкуватися є важливим психологічним показником професійної компетентності та професіоналізму вчителя.

Низка дослідників необхідною умовою становлення професійного іміджу вчителя початкових класів, крім педагогічної позиції, професійної компетентності, розглядають наявність професійно-педагогічної спрямованості. Так, деякі учені наголошують, що спрямованість особистості визначає систему базових відношень людини до світу й самої себе, змістову єдність її поведінки та діяльності, створює стійкість особистості, дозволяє протистояти небажаним впливам ззовні та зсередини, є основою саморозвитку та професіоналізму, точкою підрахунку для моральної оцінки цілей та засобів поведінки. Спрямованість включає в себе орієнтації, мотиви, цілі, зміст, ідеали.

Педагогічна спрямованість – це мотивація до професії вчителя, головним у якій є діяльнісна орієнтація на розвиток особистості учня. Стійка педагогічна спрямованість – це прагнення стати, бути та залишатися вчителем, що

допомагає долати перешкоди та труднощі у своїй роботі. Спрямованість особистості вчителя виявляється в усій його професійній життєдіяльності та в окремих педагогічних ситуаціях, вимагає його сприйняття та логіку поведінки, весь образ людини.

Усі види спрямованості визначають ціннісну орієнтацію особистості. Професійно-педагогічна спрямованість має наступну структуру ціннісно-моральної основи: узгодження професійної цілі з іншими життєвими цілями, усвідомлення престижності якісної кваліфікованої праці, відмова від порушень моральних норм, професійна гордість, усвідомлення цінностей загальнолюдських як своїх особистих, усвідомлення цінності чесного заробітку.

Важливе значення в розвитку педагогічної спрямованості вчителя, у становленні професійної позиції педагога, у формуванні його професійного іміджу має освітньо-професійне середовище закладу вищої освіти, яке являє собою сукупність зовнішніх умов, у яких здійснюється навчально-професійна діяльність майбутніх учителів та проходить частина їх повсякденного життя. Ці умови пронизують весь навчально-виховний процес, усі форми життєдіяльності закладу вищої освіти. Ми розглядаємо навчально-професійне середовище під кутом зору можливостей, які наявні в ньому для формування й розвитку професійної свідомості майбутніх педагогів. Комплексний характер поставлених перед нами завдань визначає напрям, у рамках якого вони будуть вирішуватись, а зокрема – розширення навчального простору закладу вищої освіти, організація предметно-діяльнісного середовища, що розвивається.

Ми вважаємо, що освітньо-професійне середовище закладу вищої освіти повинно створювати умови для розвитку всіх потенціалів майбутніх педагогів: пізнавального, ціннісного, творчого, комунікативного, художнього тощо – у контексті розширення їх особистісних компетенцій та професійної свідомості. Безумовно, освітньо-професійне середовище закладу вищої освіти повинно сприяти формуванню системи професійних знань, цінностей, норм, умінь та навичок, діяльнісних здібностей майбутніх учителів.

Учені В. Бенін, В. Буряк, Л. Волович, Л. Соколова включають імідж у показники культури педагогічної діяльності; І. Бех, О. Газман, Н. Кузьміна, В. Сластьонін – в професійні якості вчителя.

Вивчаючи професійний імідж майбутнього вчителя початкових класів і розділяючи думку вищеназваних науковців про те, що це компонент культури педагогічної діяльності, нам необхідно дати визначення поняттям «культура», «педагогічна культура», «культура педагогічної діяльності», «педагогіка культури».

Культура (лат. cultura) – сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людиною в процесі суспільно-історичної практики [9].

Педагогічна культура (за О. Бондаревською) – частина загальнолюдської культури, у якій найбільш повно відбилися духовні та матеріальні цінності освіти й виховання, а також засоби творчої діяльності, необхідні для обслуговування історичного процесу зміни поколінь, соціалізації особистості, здійснення освітньо-виховних процесів. Структура педагогічної культури складається з кількох рівнів: соціально-педагогічного, науково-педагогічного, професійно-педагогічного, особистісного.

Як вважає В. Буряк, педагогіка культури – напрям у педагогічній думці, який розглядає процес навчання як зустріч людської особистості з об’єктивними цінностями (здобутками) культури, їх інтеріоризацію і в результаті збагачення духовних сил людини й творення нових цінностей.

Саме сьогодні роль індивідуального іміджу як презентації унікальності суб’єкта забезпечує не тільки професійну ідентифікацію й саморозвиток особистості, а й стає однією з найактуальніших проблем формування професійного іміджу майбутнього вчителя початкових класів у процесі становлення культури його педагогічної діяльності та теоретико-практичної підготовки.

В. Гриньова модель педагогічної культури майбутнього вчителя пропонує у вигляді діалектико-інтегративної єдності педагогічних цінностей: цінностей-

цілей; цінностей-мотивів; технологічних цінностей; цінностей-властивостей; цінностей-відношень [11].

У її роботах зазначено, що педагогічна культура має дві форми вияву: статичну й динамічну. Статична форма відбиває її наявний рівень, який забезпечує подальший розвиток. Динамічна форма педагогічної культури виявляється в розвитку вміння реагувати на зміни, що відбуваються в навколишній дійсності й оточенні, удосконалювати себе відповідно до умов навколишнього середовища, використовуючи набуту систему педагогічних цінностей, що відповідає більш високим (конструктивному, евристичному, творчому) рівням культури. Завдяки динамічній формі у процесі педагогічної діяльності створюються умови для розвитку особистості та її педагогічної культури. У цьому процесі науковець вбачає сутність і діалектику педагогічної культури: статична форма переходить у динамічну, яка потім, заперечуючи саму себе, переходить у статичну, але на більш високому рівні розвитку культури вчителя. Вияв як статичної, так і динамічної форм, їх діалектична взаємодія відбуваються лише у процесі професійно-педагогічної діяльності й спілкування, відбиваючись у кожному з компонентів педагогічної культури [11].

З огляду на це ми пов’язуємо педагогічну культуру з поняттям норми, ідеалу, взірця для наслідування, тобто професійного іміджу як синтезу духовності й чарівливості вчителя початкових класів. Отже, імідж можна вважати індивідуальною особливістю педагогічної діяльності вчителя, а значить і складовою педагогічної культури.

Професійний імідж як складову педагогічної культури майбутнього вчителя початкових класів представлено на рис. 1.1.

Як видно з рисунка, саме професійний імідж виявляється в особистості й надає цілісності як культурі педагогічної діяльності вчителя початкових класів, так і його педагогічній культурі в цілому.

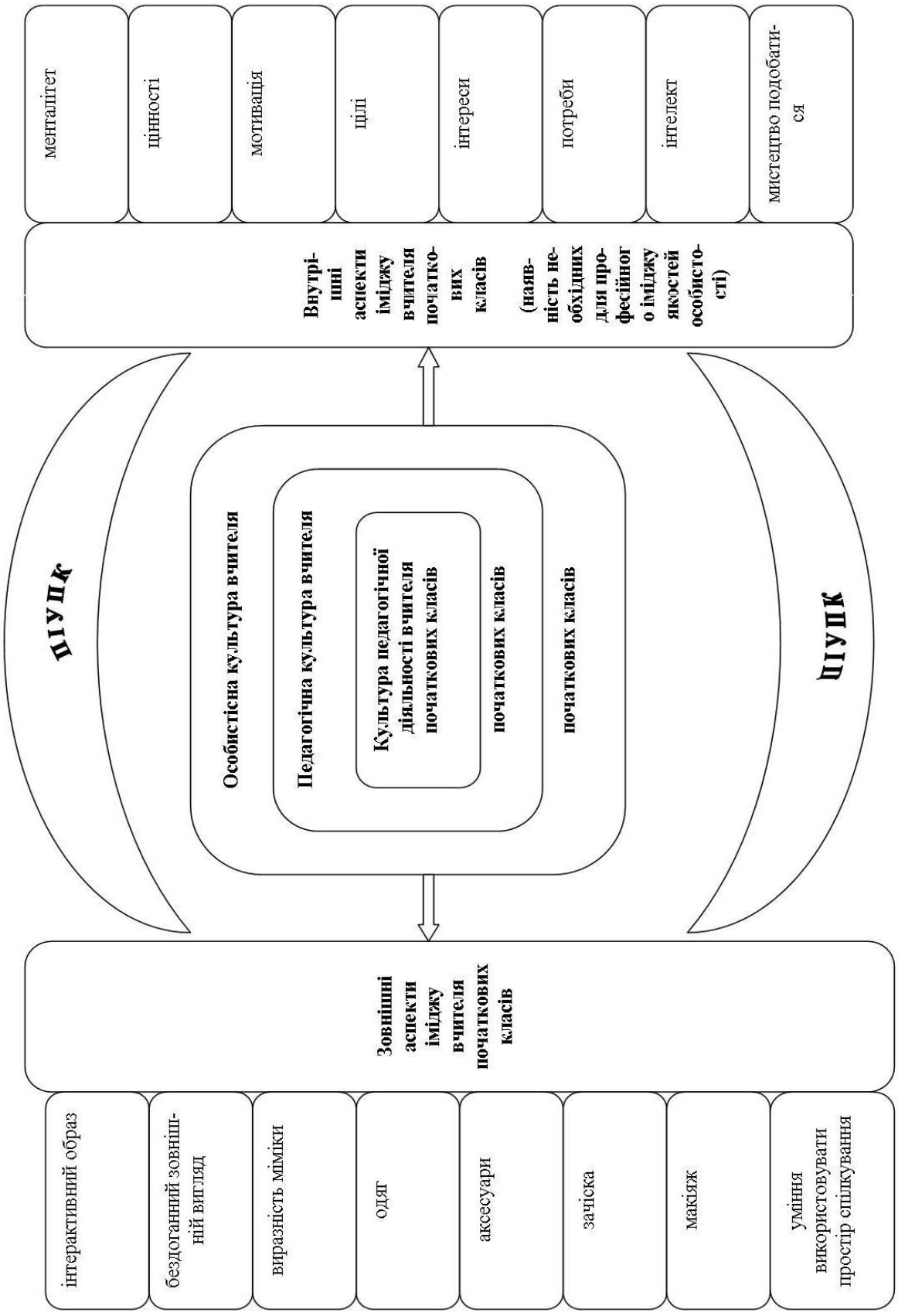

Рисунок 1.1. Складові професійного іміджу вчителя початкових класів

Таким чином, культура педагогічної діяльності є якісною характеристикою особистості і включає морально-гуманістичну направленість, мотиви, цілі, здібності до виконання педагогічної діяльності і створення індивідуального іміджу, який, в свою чергу, відповідає нормам культури педагогічної діяльності; виступає складовою педагогічної культури вчителя-класовода, вимагає сукупності знань, умінь форм і засобів їх використання.

Схематично професійний імідж учителя початкових класів зображено на рис. 1.2.

Культура педагогічної діяльності носить інтегративний характер, тобто виконує консолідуючу функцію культури особистості й культури діяльності та педагогічної культури вчителя початкових класів. Предметом культури педагогічної діяльності є особистість, морально-гуманістична спрямованість, культурні цінності, знання та уміння.

У зв'язку з цим в культурі педагогічної діяльності гармонійно виявляються загальна культура особистості й педагогічна культура вчителя. Компонентом, що забезпечує цілісність культури педагогічної діяльності та педагогічної культури вчителя, виступає професійний імідж суб'єкта діяльності, у даному контексті вчителя початкових класів.

Ключовою проблемою майбутніх учителів початкових класів є проблема іміджу як складової їх педагогічної культури. Адже імідж – це образ, сформований у масовій свідомості, емоційно забарвлений стереотипний образ певного об'єкта. Основою іміджу є положення людини в суспільстві, її авторитет і досягнення, риси характеру, інтелектуальні особливості, зовнішні дані, одяг та ін.

Для іміджу вчителя початкових класів величезного значення набуває моральна оцінка його особистості. Імідж і престиж сучасного вчителя початкових класів – взаємопов'язані поняття. Імідж як творче, професійне обличчя вчителя створюється, підтримується, перш за все, самим учителем упродовж усього його педагогічного шляху.

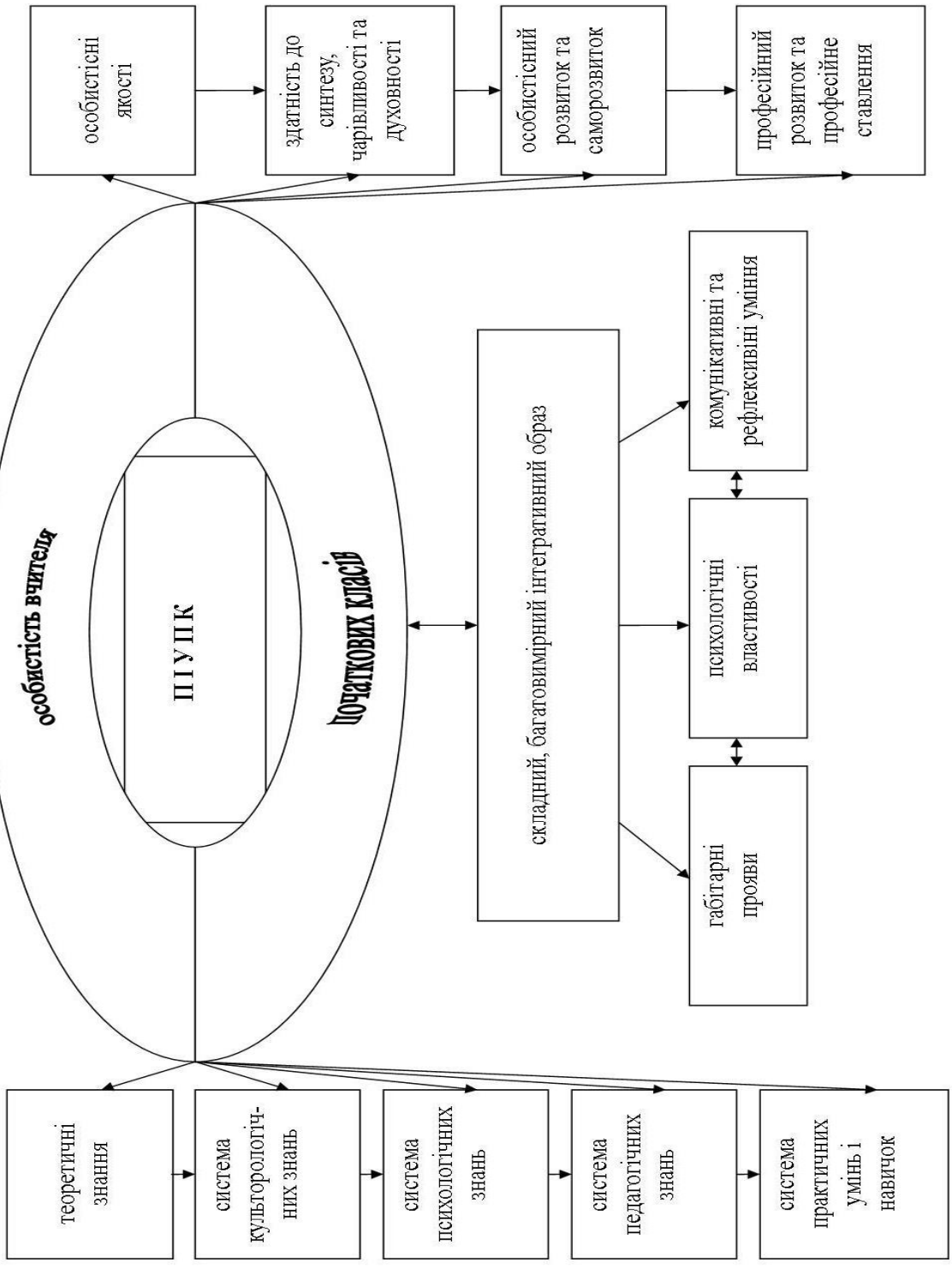

Рисунок 1.2. Професійний імідж учителя початкових класів

На думку Р. Овчарової, імідж формується як свідомо, так і в мимовільній формі самою людиною (фахівцем) та її оточенням. Складові іміджу та вміла їх презентація виключно в індивідуальній манері спрацьовує на професійне й особистісне самоствердження фахівця.

Бездоганний імідж – це надбання високоморальних людей, які не відходять від морального і правового кодексів поведінки. Більше того, сильні особистості встановлюють для себе підвищені моральні вимоги. Саме такі якості повинні складати імідж сучасного вчителя. Схему імідж-складових представлено у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Схема імідж-складових сучасного вчителя початкових класів

Візуальне сприйняття людини	Ступінь фізичної привабливості. Ступінь виразності манер і їх привабливості. Одяг та аксесуари (як відображення особистої елегантності)
Інтелектуальне сприйняття людини	Вражаючі особистісні характеристики. Якості, які відображають професійний портрет спеціаліста
Статусне сприйняття людини	Оцінка стратифікаційного статусу (положення в суспільстві). Професія. Посада
Соціальний фон, який впливає на сприйняття конкретної людини	Особистісні характеристики оточення: сім'я, друзі, знайомі, колеги. Стратифікаційні характеристики середовища (до якої соціальної групи належить і ступінь престижу положення цієї групи)
Вплив інтер'єру на сприйняття людини	Якість, стиль. Кольорове оформлення. Просторові характеристики

Отже, успішність іміджу вчителя початкових класів визначається єдністю стратегії й тактики особистісного і професійного в поведінці фахівця. Учитель початкових класів повинен підтримувати високі стандарти своєї поведінки. Важливим елементом професіоналізму вчителя виступає техніка подачі самого себе – самопрезентація. Її меті слугує імідж педагога, завдяки якому він створює в оточуючих необхідне враження про себе.

У зв'язку з тим, що ми вивчаємо професійний імідж сучасного вчителя початкових класів, який розглядаємо як інтегровану якість особистості вчителя, припускаємо, що це складний, багатовимірний, інтегративний образ майбутнього вчителя з його габітарними виявами та психологічними властивостями особистості, вивчення принципів, норм поведінки вчителя в різних системах відносин у процесі педагогічної взаємодії є необхідною та обов'язковою умовою.

1.2. Технологія створення іміджу майбутніх учителів початкових класів у фаховій підготовці

Процес формування – «побудови» професійного іміджу відбувається в актуальній навчальній взаємодії вчителя з основними учасниками освітнього процесу – учнями, батька, вчителями, громадськістю. Індивідуальний професійний імідж є продуктом конструювання – реагування особистості на нормативний професійний імідж.

Імідж учителя початкових класів, з одного боку, має загальні риси, які притаманні тій чи іншій соціально-професійній групі, до якої він належить. З іншого боку, у процесі спілкування з різними соціально-віковими групами вчитель початкових класів виявляє свої індивідуальні якості, що не входять до набору стереотипних якостей професії. І, навпаки, у кожному вчителеві виявляються не тільки індивідуальні риси , що характерні для спілкування в певній соціальній групі, але й загальні, які формуються в процесі виконання професійної діяльності [12].

Усе вище зазначене ми відносимо до процесу формування та розвитку професійного іміджу майбутнього вчителя початкових класів. Та погоджуючись із думкою О. Попової, відмічаємо, що процес побудови та формування професійного іміджу має наступні етапи: особистісний, професійно-накопичувальний і репутаційний.

1. Особистісний етап формування іміджу вчителя початкових класів вибудовується на основі ціннісної домінанти: бажання вчитися самому й передавати в майбутньому отримані знання наймолодшим у школі учням.

2. Професійно-накопичувальний етап у формуванні іміджу вчителя початкових класів може відбуватися в різних формах. Сама форма характеризує індивідуальний характер процесу. Першою формою є свідомий вибір соціальної ролі і, відповідно, отримання професійних знань у педагогічному закладі вищої освіти, університеті. Другою формою проходження цього етапу є вибір привабливої для людини соціальної ролі – вчителя початкових класів, вже після

отримання спеціальності у закладі вищої освіти і тоді – конструювання рольового іміджу в системі адаптації ефективної участі в навчальній взаємодії.

3. Репутаційний етап формування іміджу відбувається в процесі безпосередньої роботи в закладі освіти за рахунок особистісної домінанти майбутнього вчителя початкових класів (люблю дітей, свою роботу, роблю кар'єру тощо). Цей етап характеризується формуванням здібності до трансформації за умови збереження індивідуальності. На цьому етапі відбувається апробація й адаптація іміджу.

Аналізуючи процес формування індивідуального професійного іміджу, ми відзначили, що тут присутні два типи мотивації:

1) психологічна мотивація, пов'язана з потребою вчителя в підвищенні своєї самооцінки, результатом чого є досягнення психологічного комфорту, незалежно від думки інших;

2) прагматична мотивація, пов'язана з бажанням використовувати імідж для більш ефективної соціальної взаємодії з учнями, колегами, адміністрацією та досягнення з його допомогою тих чи інших зовнішніх цілей (кар'єрного зросту, зарплати тощо).

Залежно від типу мотивації, який лежить в основі побудови іміджу, розрізняють стратегії створення іміджу. Ці стратегії спрямовані на створення:

1) іміджу, орієнтованого переважно на самореалізацію, самооцінку й особистісну професійну задоволеність;

2) іміджу, орієнтованого переважно на взаємодію, комунікацію з учнями й досягнення навчально-виховних цілей.

Дані два типи іміджу не є, на наш погляд, взаємовиключними. Вони можуть доповнювати один одного при домінуванні однієї з виділених орієнтацій. Ці два типи іміджі мають визначену прагматичну складову. У першому випадку вона носить егоїстичний характер. У другому, є більш складною й актуалізованою, оскільки пов'язує професійний успіх учителя з успіхом і комунікацією учнів.

Отже, проаналізувавши психолого-педагогічні та соціальні аспекти формування поняття «професійний імідж» та розглянувши основні різновиди цього феномена, можна зробити висновок, що професійний імідж – це те, чого прагне людина. Разом з тим побудова іміджу – складний процес, багатофакторний, спеціально спроєктований, який розвивається за певними законами та технологіями.

Педагогічні технології повинні забезпечити становлення особистості, яка є успішною у професійній і сімейній сферах, що знаходиться у злагоді з іншими людьми і з самим собою (А. Маслоу, К. Роджерс, Х. Хорні та ін.). З метою з'ясування сутності професійної діяльності вчителя, необхідно з'ясувати дефініцію поняття «технологія». Технологія – слово грецького походження, яке в оригіналі означає знання про майстерність. Нині, користуючись цим поняттям, мають на увазі, з одного боку, сукупність прийомів і способів обробки або виробництва певних продуктів, а з іншого – науку про такі способи.

У контексті нашого дослідження, з метою знаходження підстав для результативності діяльності закладу вищої освіти щодо професійної підготовки вчителя, зокрема формування його професійного іміджу, ми здійснили технологічний підхід задля реалізації поставленої мети.

Аналізуючи формування професійного іміджу вчителів початкових класів у процесі вивчення дисциплін («Вступ до спеціальності», «Педагогіка»), ми керувалися положенням про те, що професійний позитивний імідж обов'язково містить у собі привабливість: зовнішню та внутрішню.

Для розкриття проблеми технології створення іміджу важливими для нас є ідеї В. Шепеля, який виокремлює в процесі побудови іміджу такі етапи:

І етап – вивчення особистісних характеристик, якостей, складання «Я-концепції» за допомогою тестів, технологій. Роботу над іміджем слід починати з формування духовних, моральних якостей, підпорядкування загальнолюдським цінностям та законам суспільного розвитку. Захоплювати може лише та особистість, яка спирається на загальнолюдські гідності та

достоїнства. На цьому етапі відбувається збір інформації про ідеальний образ, який обрали як еталон в процесі іміджування.

ІІ етап – підбір характеристик, які відповідають роду або виду професійної діяльності. Якщо формується імідж керівника, то підбираються й культивуються якості лідера: відповідальність, дисциплінованість, організованість, інформованість, сміливість.

ІІІ етапом є робота над зовнішнім виглядом. А для цього необхідно знати своє обличчя, щоб уміло підібрати макіяж, вибрати зачіску. Визначальне значення має вироблення особистого стилю в одязі. Привабливий зовнішній вигляд, невимушені манери поведінки, гармонія в будові тіла, благородні звички та чарівна посмішка мимоволі зачаровують оточуючих. Все це вимагає клопіткої праці над створенням себе, свого образу, відпрацювання правил поведінки.

IV етап – робота над вдосконаленням комунікативних якостей (мовлення, уміння спілкуватися, виступати перед аудиторією, незалежно від того, який імідж ми формуємо: підлеглого чи керівника). Вписувати в імідж акторські дані, якщо необхідно, розвивати вміння захоплювати аудиторію, зацікавлювати слухача, зняти напруження жартом.

Як бачимо, іміджування – складна, клопітка та необхідна для людей робота, тому вона так цінується в різних країнах світу. Найголовніше – необхідно потурбуватися про свій внутрішній зміст, про те, як ми проводимо своє життя, формуємо життєві навички.

Крім того, імідж створюється й особистими рисами людини: винахідливістю, творчим типом характеру, цілеспрямованістю, а найголовніше – вірою в успіх та свої сили. Про людину роблять висновки на основі того, що вона робить, як виглядає, що говорить та як говорить.

Неабиякого значення для формування іміджу має інтелектуальний розвиток. Так, учені дійшли висновку, що тривалість життя пов’язана з рівнем інтелекту. Спеціалісти Единбурзького університету вивчали в архівах матеріали 1932 року, які відображали коефіцієнт інтелектуального розвитку (IQ). Майже

3000 дітей, які пройшли тести в одинадцятилітньому віці, розшукали тих, хто ще був живий у 1997 році. Виявилося, що середній IQ тих, хто дожив до 76 років, дорівнював 102, а тих, хто не вижив, 97,7. Хто був розумніший, той виявився здоровішим.

На думку І. Ковальової, імідж можна розглядати як цілісну систему, що складається з двох основних компонентів, кожен із яких є комплексним поєднанням різних елементів знань і вмінь:

– зовнішній вигляд (основні напрями зазначення та вибору індивідуального стилю особистості педагога; практичне застосування знань про діловий одяг; використання науки про колір);

– внутрішній зміст (володіння культурою педагогічного спілкування; знання основ ораторського мистецтва; опанування основами евристики; раціональна поведінка в стресових і конфліктних ситуаціях; уміння використовувати гумор у різних педагогічних ситуаціях).

Можна стверджувати, що професійний імідж учителя початкових класів – це образ того, яким повинен бути вчитель у відповідності до свого статусу та вимог суспільства. А для його створення студентам ЗВО, майбутнім учителям необхідно визначити свою внутрішню філософію, систему цінностей, сформувати професійну Я-концепцію, визначити свої майбутні професійні ролі. У зв’язку з тим, що суспільство ставить перед учителем завдання не тільки бути неповторною особистістю, носієм загальнолюдських цінностей, глибоких і різноманітних знань та високої педагогічної та мовної культури, а й прагнути до втілення в собі людського ідеалу.

Вважається, що ідеал – це взірець досконалості будь-чого у будь-якій сфері, що виробляється мисленням людини у відповідних суспільних умовах. Прагнення вчителя до ідеалу зумовлюється необхідністю гармонійного самовдосконалення, що забезпечує педагогу професійну, інтелектуальну та моральну довершеність, здатність взаємодіяти, співпрацювати та спілкуватися. Саме у спілкуванні з іншими (в даному контексті вчителя з учнями, колегами та

батьками) кожен показує своє обличчя, а вчитель формує свій ідеальний професійний образ (імідж).

У процесі взаємодії вчителя й учнів, що веде до розвитку суб'єктів цієї взаємодії, ми стикаємося з проблемою створення професійного іміджу вчителя початкових класів через мовну компетентність, тобто – ділове спілкування. Ділове спілкування – у широкому значенні – взаємодія людей, яка веде до розвитку в процесі трудової діяльності. Мовленнєва та поведінкова форми ділового спілкування активно впливають на взаємостосунки, взаєморозуміння та взаємодопомогу учасників педагогічного процесу.

Уявімо схему взаємостосунків, взаємовпливу та розвитку. Основні елементи даної схеми: система взаємовпливу та людина. Ідеал людини – це те, що людина є, і те, чого вона бажає, тобто втілення того, ким вона може бути.

Соціальна значущість особистості вчителя, його професійні якості із прадавніх часів хвилювали загальновизнані авторитети різних епох: філософів, мислителів, основоположників педагогічної думки. У системі загальнолюдських цінностей ідеальний педагог-наставник виступає як іпостась, чия праця оточена повагою, пошаною та немеркнучою величчю.

Суспільство завжди ставило перед педагогами вимоги відповідати певному ідеалу. Що ж таке суспільний ідеал учителя? Які його основні характеристики? Який його взаємозв'язок із професійним іміджем учителя початкових класів?

Підґрунтям моделювання образу ідеального вчителя виступили філософські концепції про ідеал людини. Видатний український мислитель Г. Сковорода ідеальною вважав людину з «досконалим серцем», яка постійно самовдосконалюється духовно й наближається тим самим до Бога.

Ідеальний учитель початкових класів – це той, який ніколи не принизить гідності дитини, виявить терпимість до її пустощів і слабкостей, надасть допомогу, якщо дитина її потребує. В основі всіх цих дій – глибока впевненість у тому, що в спілкуванні з дітьми, у відношеннях із ними дрібниць немає. Адже

в кінцевому результаті «людина – це ряд її вчинків», − писав німецький філософ Гегель.

Суспільний ідеал учителя нерозривно пов’язаний із формуванням педагогом власного професійного позитивного іміджу. Педагог повинен володіти технологією іміджування й постійно працювати над її удосконаленням. Це безпосередньо стосується його професійної компетенції, є суттєвим показником індивідуальної педагогічної майстерності.

Позитивний імідж, професіоналізм та здатність адаптуватися нарівні із рішучістю є основним ключем до успіху в будь-якій сфері діяльності. Чим більше збігаються особистісні переконання вчителя із прийнятою в школі системою цінностей, тим більша ймовірність, що робота в ній матиме позитивні результати.

Відповідно до основних характеристик суспільного ідеалу вчителя, перед сучасною вищою педагогічною освітою стоять широкомасштабні завдання, які полягають у формуванні всебічно розвиненої особистості, здатної включитись у процес суспільних і професійних перетворень, у процесі повсякденної практики, засвоївши технології створення професійного іміджу такою мірою, щоб у майбутній професійній діяльності дотримуватись їх автоматично.

У відповідності з основними завданнями нашого дослідження формування такого ідеалу, а в нашому розумінні професійного іміджу пов’язане з вивченням навчальних дисциплін професійно орієнтованої спрямованості. Це «Вступ до спеціальності» та «Педагогіка», що збагачують систему фахового становлення спеціаліста та виховують справжнього професіонала з високим рівнем сформованості професійного позитивного іміджу.

Процес становлення професійного іміджу вчителя початкових класів подано на рис. 1.3.

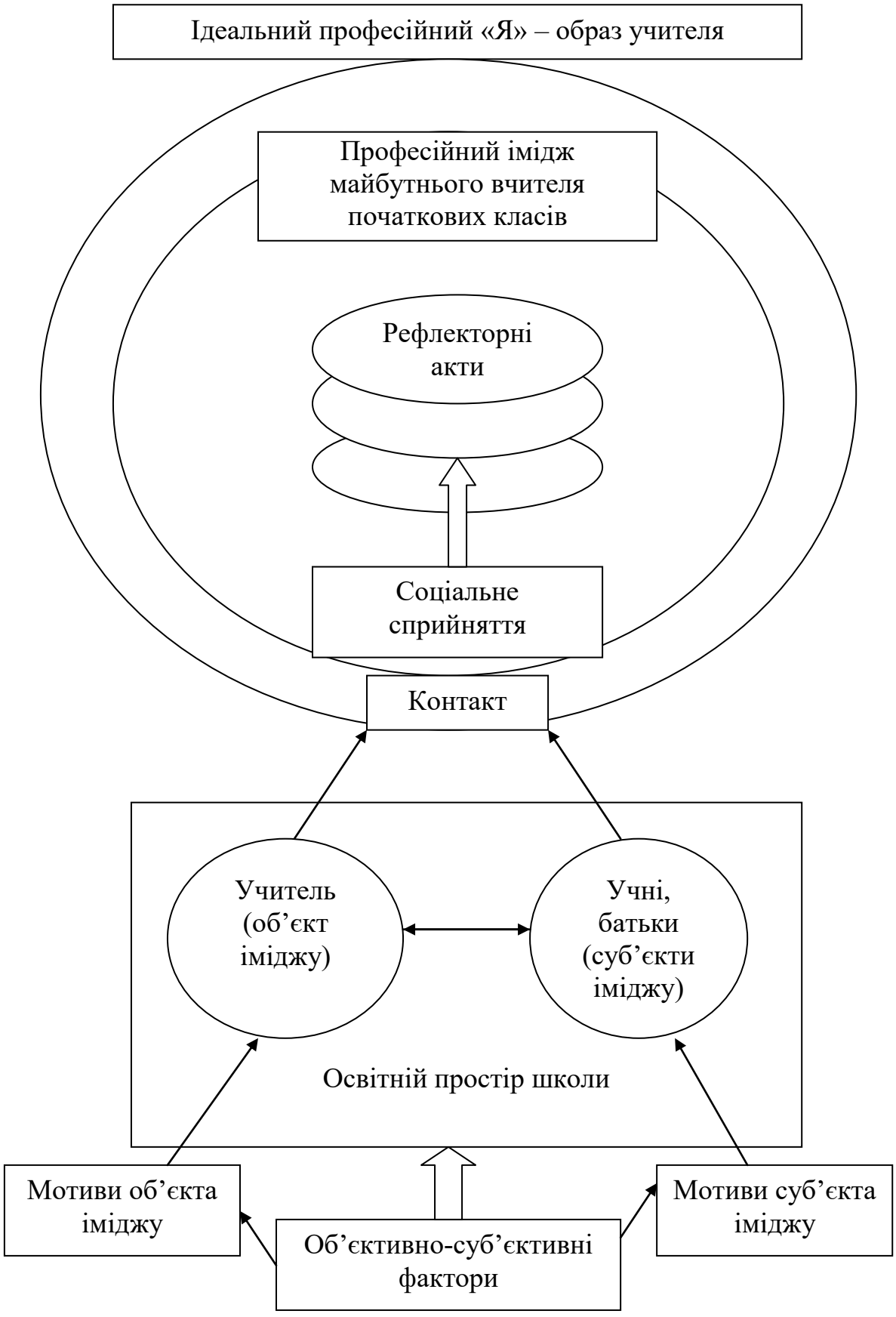

Рисунок 1.3. Процес становлення професійного іміджу вчителя

Отже, розглянувши професійний імідж учителя, його становлення у процесі вивчення фахових дисциплін, ми можемо зробити висновок:

– професійний імідж поєднує в собі всі характерні ознаки соціального іміджу;

– ціннісні мотиваційні домінанти індивідуального професійного іміджу визначають характер і ефективність навчальної взаємодії;

– побудова індивідуального професійного іміджу є процесом унікальним, зміст і форма якого на кожному з етапів – особистісний, професійно-накопичувальний, репутаційний – впливають на ефективність реалізації рольових функцій у навчальній взаємодії.

1.3. Педагогічні умови формування професійного іміджу майбутніх учителів початкових класів у фаховій підготовці

Оскільки процес формування й розвитку професійного іміджу майбутнього вчителя початкових класів – це результат взаємозв’язків внутрішніх сфер і зовнішніх обставин, виникає необхідність виявлення загальних і часткових педагогічних умов підготовки здобувачів вищої освіти педагогічних спеціальностей, які обумовлюють ефективність вказаного процесу. При цьому основними термінологічними поняттями дослідження є: «умова», «фактор» та «педагогічна умова».

Під умовами в науці розуміють «те, від чого залежить дещо інше обумовлене, що робить можливим наявність речей, станів, процесів». До цього поняття ми підтримуємо наступне визначення. «Умови – це зовнішні чинники об’єктивного світу, обставини, передумови для формування позитивного іміджу вчителя» [10].

У результаті узагальнення теоретичних знань із педагогіки, психології, філософії нами були виявлені наступні структурні групи факторів, які впливають на формування професійного іміджу майбутнього вчителя: зовнішні

(об’єктивні); внутрішні (суб’єктивні). Виділені групи мають чітко виражені ознаки і взаємозв’язки з умовами формування професійного іміджу майбутнього вчителя початкових класів.

До зовнішніх (об’єктивних) факторів ми віднесли наступні: ставлення суспільства до професії вчителя; престиж (соціальна значущість) професії; соціальні очікування (суспільний запит на професійно-особистісні якості); освітній потенціал соціального середовища; стимули (система пільг і заохочень); матеріальні умови життя вчителя; рівень кваліфікації педагогічних кадрів; зацікавленість у наданні якісних освітніх послуг (учнів, батьків, працівників органів освіти).

Зовнішні фактори детермінують такі організаційні умови: наступність усіх етапів формування багаторівневого професійного іміджу вчителя початкових класів; взаємозв’язок методологічної, педагогічної, психологічної підготовки майбутнього вчителя початкових класів з етапами формування його професійного іміджу; розробленість змісту освітнього простору із засвоєння системи знань, умінь та навичок педагогічної іміджології; використання сучасних розвиваючих технологій, спрямованих на формування професійного іміджу майбутнього вчителя початкових класів.

Внутрішні (суб’єктивні) фактори: рівень і стійкість мотивації здобувачів вищої освіти для формування професійного іміджу; їх готовність до систематичної навчальної діяльності; саморозвиток і самовдосконалення особистості.

Вони детермінують наступні особистісні умови: формування правильного оціночного відношення до себе та інших; здібність до самодіагностики, готовність до професійного самовдосконалення й саморозвитку; створення студентами індивідуальної моделі професійного іміджу, розробка моделей поведінки, схем самопрезентації; визначення найбільш значущих професійно-особистісних якостей учителя, які входять у структурні компоненти професійного іміджу.

При визначенні факторів і умов за ступенем значущості для вирішення зазначеної проблеми в контексті нашого дослідження на перший план виходять особистісні і професійні умови формування іміджу майбутнього вчителя початкових класів, серед яких пріоритетне значення мають:

– наявність у здобувачів вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта позитивного, мотиваційно-ціннісного відношення до процесу формування професійного іміджу;

– створення оптимальних умов для саморозвитку здобувачів вищої освіти з іміджології для поглибленого вивчення механізмів самопрезентації;

– активне залучення здобувачів вищої освіти у науково-дослідницьку роботу з проблеми формування професійного іміджу в процесі вивчення фахових дисциплін;

– створення студентами адекватних уявлень про професійний імідж учителя початкових класів, схеми ефективної самопрезентації;

– оптимальне використання індивідуальних та колективних форм роботи для забезпечення ефективного цілеспрямованого розвитку всіх компонентів професійного іміджу вчителя початкових класів.

Формування позитивного професійного іміджу вчителя початкових класів і, як наслідок, його професійної майстерності здійснюється в процесі взаємодії педагога і здобувачів вищої освіти через педагогічне керівництво з використанням педагогічної техніки (педагогічні вимоги, допомога, оцінка та корекція, педагогічне консультування, стимулювання). У нашій експериментальній роботі цілеспрямований педагогічний вплив на особистість студента відбувався за допомогою переконання, навіювання, підказування, прищеплення, наслідування, направлених на стимуляцію внутрішньої впевненості в необхідності формування професійного іміджу. Таким чином, у свідомості здобувачів вищої освіти створювалася настанова на досягнення більш високого рівня розвитку професійних і особистісних якостей учителя початкових класів.

У педагогіці та психології рефлексію розглядають як процес самопізнання суб'єктом внутрішніх психологічних станів і актів. Рефлексивні процеси характеризуються як самоаналіз. Рефлексія – це розуміння людиною самої себе, усвідомлення й оцінка власних дій і вчинків.

Особистісне самоусвідомлення, самовизначення можливе тільки за умови відповідного рівня розвитку свідомості – з появою особистісної рефлексії, аспектами якої є: самоаналіз, самооцінка, саморозвиток. Кожен із названих аспектів є механізмом самовизначення індивіда, а тому їх співвідношення, у свою чергу, забезпечує професійне становлення майбутнього спеціаліста.

Сучасний психологічний словник тлумачить рефлексію як: 1) міркування, сповнене сумнівів, суперечностей; аналіз психічного стану; 2) механізм взаєморозуміння – осмислення суб'єктом того, як і чому він справив те або інше враження на співрозмовника [49]. Енциклопедія – як розумовий розвиток, спрямований на пізнання людиною себе – поведінки, дій і вчинків, психічних станів, почуттів, здібностей, характеру та інших властивостей своєї особистості [31].

Рефлексія відіграє важливу роль у самопізнанні й розумінні людьми один одного. Тож у соціально-психологічному витлумаченні рефлексія – це усвідомлення індивідом того, як його сприймають й оцінюють співрозмовники, як він розуміє інших через роздуми про себе, а також самопізнання внутрішніх актів і психічних станів [23].

Аналізуючи теоретико-експериментальні дослідження рефлексії, ми переконалися, що сучасна психологія аналізує її роль у спілкуванні, науковому пізнанні, навчанні, розвитку самосвідомості тощо. Особливий інтерес останнім часом викликає феномен професійної рефлексії, її місце в різних видах професійного мислення й діяльності та взаємозв'язок із професійною майстерністю [5; 11; 17; 19; 28; 31; 47; 56]. Професійна рефлексія спрямована на усвідомлення себе як особистості і професіонала; усвідомлення своїх дій, поведінки, іміджу та прогнозування наслідків впливу; усвідомлення змісту запитів учнів; істотності та глибинного змісту цих запитів; усвідомлення змісту

ситуації студента та можливих засобів її розвитку; моделювання наслідків і прогнозування дій тощо [52]. Здатність до професійної рефлексії формується в суб'єкта поступово й розвинена в людей неоднаково.

Рефлексія, як правило, спричиняється ускладненнями в діяльності, що потребує аналізу, усвідомлення, оцінки структури та змісту професійної діяльності.

Педагогічна рефлексія – це здатність, яка обумовлює здібність особистості до самоаналізу з метою усвідомлення цілей і структури своєї діяльності та засобів оптимізації професійної діяльності.

У педагогіці рефлексія – це родове поняття інтелектуальної й емоційної діяльності, у якій індивід усвідомлює свій досвід та ціннісні ставлення. Рефлексія передбачає самопізнання суб'єктом власних психічних станів та актів. Професійна рефлексія передбачає усвідомлення цілей, проблем навчально-виховного процесу, проблем самопізнання та самооцінювання. Тому необхідною умовою професійного становлення майбутнього вчителя початкових класів вважаємо здатність до рефлексії як одну з базових професійно важливих цінностей.

Через рефлексію майбутній учитель відображає ставлення до професійної діяльності, регулює психічні стани й оцінює їх. Отже, механізм саморегуляції забезпечує утворення нових цінностей, які впливають на зміст і спрямованість професійної діяльності, а значить і на професійний імідж.

Проблема професійної рефлексії в майбутніх учителів початкових класів посідає важливе місце в педагогічній та віковій психології, оскільки стосується вирішального моменту в життєвому становленні особистості. Особливої актуальності вона набуває в умовах світової глобалізації й конкуренції, де зростають вимоги до рівня професійного розвитку майбутнього спеціаліста, його готовності до виконання нових завдань.

У зв'язку з цим центральним і досить складним завданням вищої школи є формування в студентської молоді здатності свідомого вибору професії та її опанування. Виконання цього завдання багато в чому залежить від активної

позиції самих студентів, усвідомлення себе суб'єктом свого життя, прагнення особистісної самореалізації, вміння виважено й самостійно приймати відповідальні рішення, тому вивчення рефлексивної регуляції професійного самовизначення в майбутніх спеціалістів може відкрити нові шляхи до його оптимізації [58].

Теоретичні передумови розробки цієї проблеми вивчали такі вчені, як: Г. Балл, І. Бех, М. Боришевський, І. Зязюн, Г. Костюк, Н. Ничкало, П. Перепелиця, В. Рибалка, В. Семиченко, О. Скрипченко та ін.

Можна стверджувати, що професійна рефлексія майбутнього вчителя є виявом спрямованості свідомості особистості «на саму себе», тією основою, яка пов'язує функціональність професійної діяльності з найважливішими з професійного погляду складовими – інтересами, потребами, перевагами. Вона відрізняється теоретичним мисленням, духовною внутрішньою наповненістю, єдністю емоційно чуттєвої й логічної складових, об'єктивно-суб'єктивним характером, динамічністю.

На операційному рівні професійна рефлексія – це самопізнання, оцінка й аналіз свого професійного «Я», пошуки особистісного смислу й методологічних сутностей професійної діяльності – від смислу окремих дій і вчинків до її суті й смислу, яку забезпечують мотивацію професійного самовдосконалення, і відповідно, високий рівень професіоналізму [43].

Цінними для нас виявились і наукові пошуки українського вченого Н. Пов'якель. Ґрунтуючись на вже відомих дослідницьких фактах вітчизняних та зарубіжних психологів і спираючись на результати власних теоретико-експериментальних досліджень, автор стверджує, що ефективне виконання майбутнім фахівцем різноманітних професійних завдань значною мірою залежить від професійно важливих якостей і властивостей – уваги, сприймання, уяви, мислення (уважність, спостережливість, уміння помічати дрібниці у вербальній і невербальній поведінці; гнучкість, пластичність та динамічність мислення, уміння виділити суттєве).

На думку Н. Пов’якель, рівень професійної та особистісної підготовки в системі вищої школи залежить від психофізичних властивостей і психічних якостей, що характеризують нервову систему як сталу, міцну, стресостійку й водночас досить гнучку і пластичну. Це забезпечує: високу працездатність і саморегуляцію особистості, несхильність до психічного збудження та швидкого виснаження; акторські, проективні та організаторські здібності, що дають можливість ефективно впроваджувати ігрові засоби і психотехніки, групові засоби психокорекції, розвивальної та психотерапевтичної роботи [57].

Спеціалісти єдині в думці, що кожна людина як особистість може реалізувати покладені на неї функції, якщо самостійно усвідомить смисл життя й невпинно вдосконалюватиме свою свідомість і професійні якості, своє ставлення до світу й самої себе. «Чи можна поновити загальне життя, не знаючи для самого себе, задля чого ти взагалі живеш і який вічний об’єктивний смисл має життя загалом?», − риторично запитує В. Лефевр [29]. Професійне становлення фахівця зумовлено його готовністю до рефлексивної діяльності – запоруки розвитку професійних якостей, а згодом – неперервності професійного розвитку. С. Рубінштейн вважав, що рефлексія забезпечує вихід із «повного поглинання безпосереднім процесом життя для вироблення відповідного ставлення до нього, зайняття позиції над ним, поза ним, для судження про нього» [57].

У нашому контексті професійна рефлексія виступає однією з основних умов формування професійного іміджу, що зображено на рис. 1.4.

Рефлексія в професійному становленні є не лише засобом, але й метою навчання, не лише процесом самопізнання, але і змістом, джерелом особистісного досвіду, чинником актуалізації розвитку професійної культури, а значить і професійного іміджу.

Професійне становлення на основі розвитку професійної рефлексії та самовдосконалення охоплює оцінювання своїх можливостей і набуття відповідних якостей, потрібних для виконання професійних обов’язків.

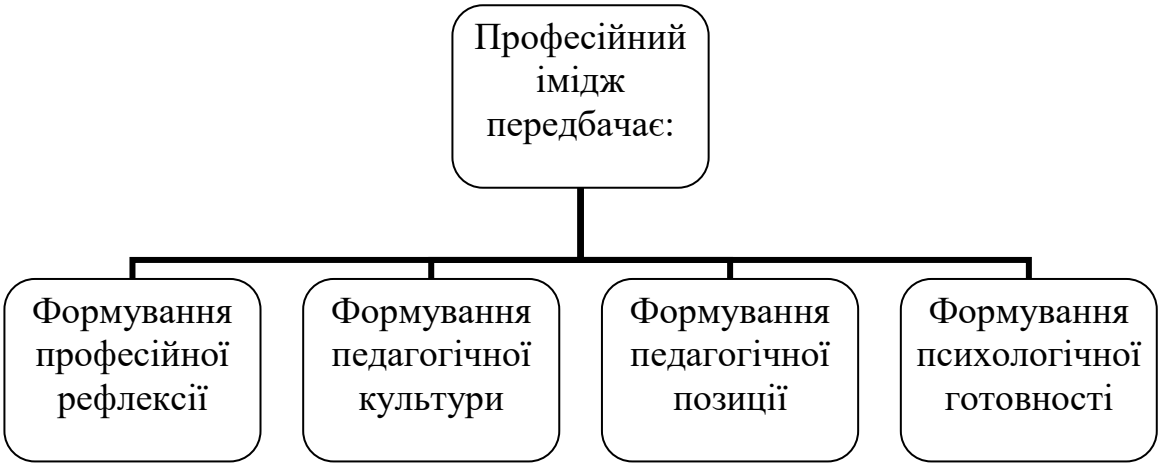

Рисунок 1.4. Педагогічні умови формування професійного іміджу

Тому, поряд із професійною рефлексією серед основних умов формування професійного іміджу ми виокремлюємо педагогічну культуру, педагогічну позицію і психологічну готовність. У нашому випадку це: формування професійної рефлексії; формування педагогічної культури; формування педагогічної позиції; формування психологічної готовності.

Отже, головне наше завдання в процесі вивчення фахових дисциплін полягало в тому, щоб залучити здобувачів вищої освіти до активної навчально-виховної та самостійної діяльності в створенні професійного іміджу.

Таким чином, професійний імідж майбутнього вчителя початкових класів являє собою єдність внутрішніх (психологічних), зовнішніх та комунікативних компонентів, що забезпечують психологічну готовність до професійної діяльності. Аналіз педагогічного досвіду дозволив дійти висновку про те, що досягти високого рівня сформованості професійного іміджу можна лише за умови врахування основних характеристик особистості здобувачів вищої освіти, тобто дотримання особистісно орієнтованого підходу до організації освітнього процесу у закладі вищої освіти.

РОЗДІЛ 2
ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

2.1. Діагностика стану сформованості професійного іміджу майбутніх учителів початкових класів у фаховій підготовці

Педагогічний експеримент ми розглядаємо як комплекс методів дослідження, який забезпечує науково об’єктивну й доказову перевірку правильності обґрунтованої на початку дослідження гіпотези.

Метою дослідно-експериментальної роботи була апробація комплексу педагогічних умов, виявлених у процесі теоретичного дослідження, а саме: професійний імідж майбутнього вчителя формується більш ефективно, якщо сформована позитивна мотивація студента на професію вчителя; розроблено зміст освітнього процесу засвоєння норм, знань, умінь та навичок культури педагогічної діяльності, які лежать в основі формування індивідуального іміджу майбутнього вчителя.

Скориставшись порадами Г. Почепцова, ми при діагностуванні сформованості іміджу в майбутніх учителів початкових класів використали закон сполучення (поєднання) іміджів, визнаючи всю умовність цих понять. Так учений, проводячи аналогію з елементарною математикою, використовує чотири основних закони сполучення (поєднання) іміджів: закон сполучення, закон віднімання, закон множення та закон ділення. Закони створення іміджів відображено у таблиці 2.1.

У межах констатувального етапу експерименту здійснювалися дослідження за діяльністю студентів упродовж 2023-24 н. р.: анкетування, інтерв’ювання, а також самооцінювання.

Таблиця 2.1

Закони створення іміджів

Назва закону	Зміст
Закон сполучення іміджів	Сполучення іміджів у результаті підсилює більш «сильний» імідж, який «втягує» в свою орбіту більш слабку характеристику. «Сильний» імідж практично поглинає більш слабкий
Закон віднімання іміджів	Наявність незначних негативних рис образу не послаблює сильний імідж, а навпаки, у деяких випадках робить об'ємнішим
Закон ділення іміджів	Виокремлення якої-небудь риси з іміджу може призвести до змінення її оцінки
Закон множення іміджів	Імідж загального може переноситися на частини загального образу

Усі ці методи використовувалися в модифікованому варіанті за складеними нами схемами. Усі, без винятку, отримані дані, оброблялися на основі якісного та кількісного аналізу.

Метою констатувального етапу було з'ясування вихідного рівня сформованості іміджу вчителя початкових класів. Завданнями дослідження на цьому етапі було: визначення ступеня усвідомлення студентами ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності; з'ясування узагальненого уявлення здобувачів вищої освіти щодо професії вчителя, формування у них реального образу іміджу вчителя; виявлення рівня сформованості ціннісного ставлення як складової іміджу.

Основним інструментарієм діагностики рівня сформованості професійного іміджу майбутнього вчителя стала «Анкета для студента», розроблена нами на основі модифікованого варіанту логічної структури, запропонованої Н. Тарасенко.

У ході констатувального етапу експерименту було визначено компоненти професійного іміджу майбутнього вчителя початкових класів, його професійно значущі якості, які входять у структуру професійної діяльності, виявлено початковий рівень сформованості професійного іміджу у здобувачів вищої

освіти Запорізького національного університету, наявність потреби у формуванні іміджу та основна мотивація цієї діяльності.

Перший діагностичний зріз був пов'язаний із потребою виявлення у здобувачів вищої освіти і вчителів рівня сформованості ціннісного ставлення до майбутньої професії.

Із цією метою ми запропонували написати есе на тему: «Як я себе бачу в майбутній професії» − І курс, «Роль спілкування у формуванні іміджу вчителя початкових класів» – IV курс, «Яку роль відіграє імідж у вашій професійній діяльності» − практикуючі вчителі.

Для визначення рівня сформованості іміджу було визначено такі критерії: свідоме складання «образу себе – як професіонала»; уміння, які сприяють формуванню приватних іміджів (габітарний, діловий, вербальний, невербальний, поведінковий, процесуальний); оволодіння ключовими компетентностями, що дозволять майбутнім вчителям вирішувати проблеми у професійній, соціальній та загальнокультурній сферах. Виділяючи такі критерії, ми врахували, що давати оцінку того чи іншого новоутворення у структурі особистості можна з точки зору різних засад.

Наведемо фрагмент діагностичної процедури щодо сформованості поняття «цінності» у здобувачів вищої освіти першого курсу навчання.

Інструкція. Студентам було запропоновано дати відповідь на запитання: На які цінності ви орієнтуєтеся, створюючи свій образ вчителя-професіонала? При цьому кожному з них надавався перелік ключових понять-цінностей, яким необхідно було присвоїти порядковий номер залежно від ступеня важливості і значущості даного поняття для конкретного студента.

1. Мир
2. Сумління
3. Життя
4. Кар'єра
5. Робота
6. Популярність

7. Любов

8. Здоров’я

9. Досконаліть

10. Краса

11. Сім’я

12. Достаток

Результати діагностичної процедури щодо сформованості поняття «цінності» у здобувачів вищої освіти подано на рис. 2.1.

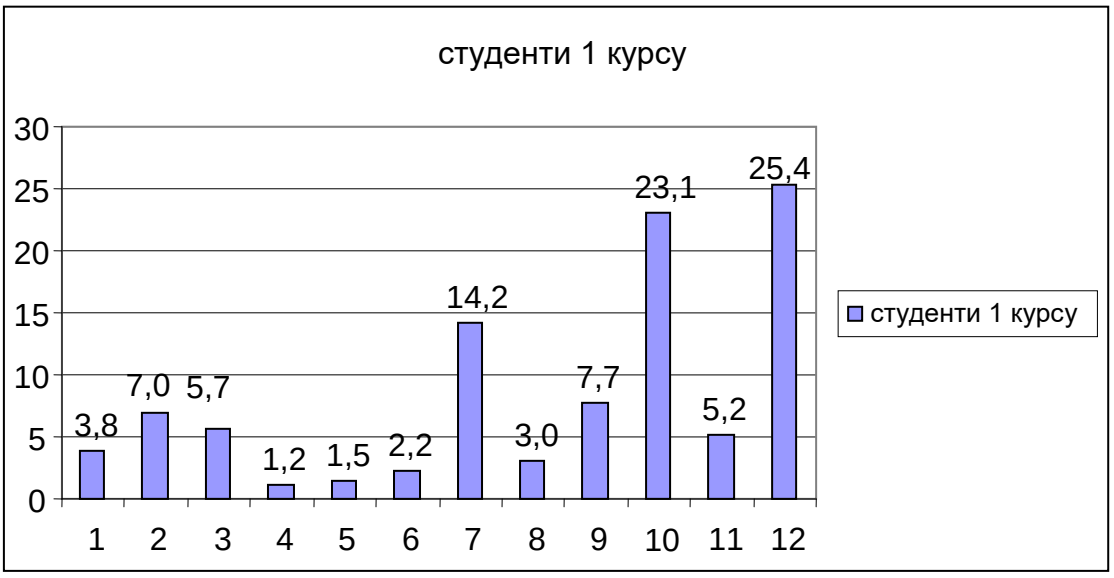

Рисунок 2.1. Результати діагностики щодо сформованості поняття «цінності» у здобувачів вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта

Як бачимо, результати цього зрізу підтвердили наше припущення про те, що традиційна система фахової підготовки вчителів початкових класів мало сприяє формуванню професійного іміджу майбутнього вчителя в такому його вияві, як того вимагає педагогічна практика.

Актуальність формування та розвитку професійних якостей особистості вчителя початкових класів для здійснення педагогічної взаємодії виявлялася нами за допомогою спеціально модифікованої анкети В. Маценко. За допомогою анкети нам вдалося виокремити найбільш та найменш значущі в структурі професійного іміджу якості вчителя. Вдалося виокремити та

конкретизувати професійно значущі якості «ідеального вчителя початкових класів». Результати представлено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Актуальність професійно значущих якостей вчителя початкових класів у процесі виконання професійної діяльності

№ п/п	Якості особистості	Ранжування	
		Учителі	Здобувачі вищої освіти
1.	Професійні знання	1	2
2.	Цілеспрямованість	2	3
3.	Рішучість	3	5
4.	Евристичність мислення	4	9
5.	Гнучкість поведінки	5	7
6.	Організаційні здібності	6	1
7.	Готовність ризикувати	7	11
8.	Упевненість у собі	8	13
9.	Креативність	9	10
10.	Конкурентоздатність	10	12
11.	Енергійність	11	6
12.	Прагнення до успіху	12	4
13.	Уміння спілкуватися	13	14
14.	Ініціативність	14	8
15.	Уміння подобатися людям	15	15

Із таблиці видно, що найбільш значущими для вчителів якостями стали: професійні знання, цілеспрямованість, рішучість, евристичність мислення, гнучкість поведінки, організаційні здібності, готовність ризикувати, упевненість у собі, креативність, конкурентоздатність, енергійність, прагнення до успіху, уміння спілкуватися, ініціативність, уміння подобатися людям.

Для здобувачів вищої освіти у порядку ранжування значущими стали: організаційні здібності, професійні знання, цілеспрямованість, прагнення до успіху, рішучість, енергійність, гнучкість поведінки, ініціативність,

евристичність мислення, креативність, готовність ризикувати, конкурентоздатність, упевненість у собі, уміння спілкуватися, уміння подобатися людям.

Діагностика іміджу вчителя початкових класів базується на визначенні критеріїв і показників сформованості цих якостей. Вироблення критеріїв – одне з найскладніших завдань будь-якої науки, зокрема педагогічної. Критерії – це основа для порівняння, зіставлення предметів та явищ між собою. Це певний еталон вияву конкретної якості. Питання критеріїв або міри визначення ефективності – це питання про те, які саме параметри необхідно вимірювати.

На основі аналізу наукових джерел визначимо, що під критерієм розуміється сукупність показників, що слугують еталоном для порівняння предметів або явищ.

Досягнення вершин професійного розвитку можливе шляхом актуалізації індивідуально-професійного потенціалу, самоорганізації й самоактуалізації особистості. Просування до вершин професіоналізму має певні результати й наслідки як для особистості, так і для суспільства в цілому. Включаючись у будь-яку діяльність, людина може переслідувати різні цілі. Це знаходить свій вияв у мотивації вибору професії. Мотивація – спонукання до чого-небудь. Нас може хтось спонукати до певної діяльності або ми спонукаємо до неї себе самі, і тоді йдеться про самомотивацію. Самомотивацію нині розглядають як частину соціального інтелекту людини. Його визначає те, настільки швидко людина адаптується в ситуації швидких перетворень, чи може виявити себе в суспільстві, настільки чутлива до змін у поведінці оточуючих.

Отже, процес виникнення і становлення мотивів передбачає засвоєння соціального досвіду, власний індивідуальний досвід, його осмислення, позитивні успіхи в певній діяльності, сприятливе ставлення соціального оточення до цього виду діяльності, що забезпечує формування професійного іміджу вчителя початкових класів.

Зміцненню професійної мотивації та її розвитку й підвищенню стійкості сприяють багато чинників: цілеспрямоване виховання особистості, формування

її спрямованості; систематична ефективна педагогічна діяльність у закладі вищої освіти.

Визначенню педагогічних умов формування професійного іміджу майбутнього вчителя початкових класів передувало вивчення рівня сформованості окремих компонентів образу, що склався у здобувачів вищої освіти, тобто в умовах традиційного навчання.

Професійний імідж ми розглядаємо як інтегративну характеристику особистості майбутнього вчителя, що об'єднує в собі змістовність її характеру, оцінку морально-особистісних, інтелектуальних та етичних якостей, психологічну готовність до професії та культуру педагогічної діяльності.

Особливість сучасного погляду на майбутнього вчителя як лідера колективу полягає в тому, що його розглядають як носія інноваційної педагогічної культури, найреферентнішу особу, людину, налаштовану на досягнення успіху, яка бачить у кожній новій ситуації нові можливості.

Успіх професійної діяльності вчителя, перш за все, залежить від уміння поставити себе, самопрезентувати внутрішні професійні якості в конкретній педагогічній ситуації, при цьому зовнішні характеристики його образу повинні відповідати внутрішнім. Якщо ця гармонія порушується, позитивний професійний імідж учителя руйнується.

Професійний імідж учителя початкових класів – це образ того, яким повинен бути вчитель у відповідності своєму статусу та вимогам суспільства, це враження, яке складається в певної групи людей (учнів, колег, батьків) про конкретного вчителя.

Для створення професійного іміджу (образу) студентам необхідно визначити систему цінностей, сформувати професійну позицію, включитися у виконання професійних ролей, тим самим визначивши свою внутрішню філософську та особистісну Я-концепцію вчителя.

Практичне оволодіння новою соціальною роллю сприяє, у першу чергу, становленню в майбутнього вчителя певних особистісних якостей – таких, як організованість, відповідальність, педагогічний такт, самовладання,

конкурентоздатність, стиль і тон, мовленнєва культура, зовнішній вигляд, тобто сприяє формуванню професійного іміджу вчителя.

Реалізація тих чи інших соціальних ролей допоможе також у формуванні самоповаги особистості. Чим престижніші соціальні ролі виконуватиме майбутній учитель, і чим успішнішим буде їх виконання, чим більш вагомих результатів він досягне, тим позитивніше оцінюватиме ці результати його оточення, тим вищими можуть бути рівень самоповаги студента та його самооцінка.

Роботу над формування професійного іміджу (інтегративного явища, новоутворення) ми здійснювали в процесі вивчення студентами закладу вищої освіти фахових дисциплін професійно-практичної підготовки, а саме: «Вступ до спеціальності» та «Педагогіка».

У ході констатувального етапу експерименту ми вирішували такі завдання:

1. За відповідними діагностичними методиками визначити рівень сформованості професійного іміджу майбутнього вчителя.

2. Виявити рівні сформованості іміджу в умовах вільного вибору (есе на тему «Я – майбутній учитель початкових класів» та виконання завдань за певними умовами (побудова схеми формування власного професійного іміджу як студента , так і майбутнього вчителя початкових класів).

3. Співвіднести рівні сформованості професійного іміджу студента (майбутнього вчителя) з рівнем сформованості професійного іміджу вчителя.

Виходячи з вищеокреслених завдань, методика констатувального етапу експерименту мала комплексний характер.

На початковому етапі констатувального етапу нами було проведено діагностичне обстеження здобувачів вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта першого (баклаврського) рівня вищої освіти Запорізького національного університету та практикуючих учителів (досвід роботи 3-5 років).

Подальший порівняльний аналіз рівнів сформованості професійного іміджу здобувачів вищої освіти здійснювався на фоні результатів

діагностичного обстеження цих категорій респондентів. Ця частина дослідження була проведена серед здобувачів вищої освіти перших курсів (денна та заочна форма здобуття освіти).

Проведена нами робота на етапі констатації дає можливість стверджувати, що в однаковій мірі всі учасники експерименту в основному визначають імідж, як характеристику особистості, пов'язану з її зовнішністю. Із 63 респондентів – 89% вважають, що імідж – це вимоги до одягу:

1) гардероб (зручність, стиль, вишуканість);

2) актуальність макіяжу та зачіски;

3) уміння правильно одягатися та одягатися зі смаком (одягатися у відповідності з психологічною характеристикою кольору).

Так студенти першого курсу в основному акцентують увагу на виборі відповідного кольору одягу в залежності від навчальної ситуації (а саме, контрольна робота, іспит, лекція, практичне заняття, засідання проблемної групи тощо). Вибір учителів частково співпав із судженнями здобувачів вищої освіти. Основна кількість опитаних вчителів надала перевагу «теплим» відтінкам кольорів одягу.

Разом із тим, ця частина досліду дала можливість виявити цілу низку показників, за якими розуміння професійного іміджу представниками різних категорій (учителі, студенти) суттєво відрізняється.

Основними серед них є: «ідеальний вчитель», «оцінка професійної діяльності вчителя», «професійний імідж», «індивідуальний імідж», «процес створення іміджу».

На наш погляд, ці показники характеризують готовність здобувачів вищої освіти (майбутніх учителів) і вчителів до цілеспрямованої діяльності, а значить їх можна розглядати і як показники готовності до професійної діяльності.

У процесі експериментальної роботи була підтверджена прогностична цінність використаних діагностичних завдань, спрямованих на визначення рівнів сформованості професійно значущих якостей педагога, його

особистісних якостей, визначення внутрішньої мотивації професійної діяльності майбутніх учителів.

Разом із тим аналіз результатів виконання конкретних завдань: есе на тему: «Я − майбутній учитель початкових класів»; побудова схеми професійного іміджу; перевірки теоретичних знань здобувачів вищої освіти із засвоєння поняття «імідж» виявили такі особливості професійного іміджу майбутнього вчителя: особистісні якості майбутнього вчителя – вихідний рівень індивідуального іміджу здобувачів вищої освіти.

Основними компонентами іміджу, які ми аналізували в умовах констатації, є:

1. Перший – зовнішній (габітарний) і частково внутрішній, який об'єднує в собі зовнішній вигляд, макіяж, побудову тіла, осанку, конституцію тіла, обличчя, одяг, аксесуари, зачіску, ходу.

Особливостями габітарного компонента іміджу є те, що для здобувачів вищої освіти-першокурсників ще важко визначитись у доцільному виборі необхідних елементів, пов'язаних із зовнішністю майбутнього вчителя. Їм важко побудувати «образ-ідеал», у якому б у відповідній гармонії перебували всі елементи габітарного компоненту іміджу. Професійного компонента іміджу, як показує дослідний матеріал у здобувачів вищої освіти першого курсу, поки що не виявлено.

2. Другий – внутрішній компонент особистісно-психологічний (індивідуально-типологічний) темперамент, характер, здібності, мотивація на професію вчителя.

Вияв внутрішнього компонента в багатьох пов'язаний в основному з бажанням бути успішною людиною, а в подальшому – висококваліфікованим спеціалістом, професіоналом (у нашому випадку – вчителем початкових класів) із високим рівнем професійного іміджу.

Показники, за якими оцінювалися зовнішні компоненти професійного іміджу: зовнішній вигляд – бездоганний, привабливий, охайний, що відповідає внутрішньому стану особистості вчителя; міміка й жести, доброзичливість,

спокій, виразність та теплота погляду, урівноваженість та послідовність рухів, приємна посмішка, почуття міри у використанні аксесуарів та біжутерії, охайні та чисті руки; стильна, акуратна, відповідно моді та віку зачіска.

Показники, за якими оцінювалися внутрішні компоненти професійного іміджу: загальна культура особистості вчителя (освіченість, вихованість, інтелект), педагогічна культура – єдність безпосередньої діяльності вчителя з його особистісними якостями з метою передачі накопиченого соціального досвіду своїм учням; психологічна культура – уміння майбутнього вчителя будувати процес спілкування, навчання та розвитку на рівні психологічної грамотності та компетентності; адекватна самооцінка та особистісні риси: готовність та бажання до постійного самовдосконалення, підвищення власної самооцінки, чесність, емпатія, справедливість, інтелігентність, критика та самокритика, рефлексія, педагогічна позиція, повага й увага до особистості дитини – запорука успіху професійної діяльності; високий професіоналізм – академічні знання, компетенції як якісна характеристика компетентності майбутнього фахівця.

Експериментальні дані показують, що студенти прагнуть працювати над формуванням професійного іміджу, відчувають задоволення від цього процесу і вважають його одним з основних засобів професійної підготовки. На основі аналізу компонентів іміджу було виокремлено рівні сформованості іміджу в майбутніх учителів початкових класів.

Всього нами виділено чотири рівні: високий, достатній, середній та низький. Характеристика рівнів об’єднана у таблицю 2.3. Рівні розподілу респондентів за результатами діагностичного обстеження представлено в таблиці 2.4.

Як бачимо, першого – високого рівня не виявлено. Переважає в основному четвертий – низький рівень і становить 48%.

Таблиця 2.3

Рівні сформованості професійного іміджу в майбутніх учителів початкових класів у фаховій підготовці

Рівні	Характеристика рівнів
Високий	Високий рівень мотивації на професію вчителя; яскраво виражена пізнавальна та альтруїстична мотивація; відповідний рівень сформованості педагогічної культури; наявність педагогічних здібностей, педагогічного такту та педагогічної майстерності; високий рівень потреб; яскрава спрямованість на спілкування; самореалізація у професійній сфері; високий рівень емпатії, рефлексії, професійної свідомості, широта поглядів; адекватна самооцінка, високий рівень вихованості, акуратності, ефективність у справах, високі вимоги до себе й до інших; наявність необхідних особистісних якостей, що мають позитивний характер: цілеспрямованість, рішучість, евристичність мислення, гнучкість поведінки, готовність ризикувати, упевненість у собі, конкурентоздатність, енергійність, прагнення до успіху, уміння спілкуватися, ініціативність, уміння подобатися людям; високий рівень безоцінної любові й поваги до дитини; бездоганна зовнішність, почуття міри й відповідальності за свій зовнішній вигляд.
Достатній	Достатній рівень мотивації на професію; відповідний рівень сформованості педагогічної культури, педагогічного такту; достатній рівень потреб; здатність до спілкування й бажання включатись у професійну сферу; достатній рівень емпатії, рефлексії, професійної свідомості, широти поглядів; достатній рівень акуратності, вихованості; високі вимоги до себе й до інших; адекватна самооцінка; приємна зовнішність з елементами особистісно-ділового стилю; почуття міри та відповідальність за свою зовнішність.
Середній	Студент здійснив вибір учительської професії за прямою вказівкою батьків, має узагальнене уявлення про діяльність учителя початкових класів, про культурну людину, про культуру взагалі; здатність до спілкування та бажання включатись у професійну сферу носять ситуативний характер; рівень емпатії, рефлексії та самосвідомості перебуває у стадії становлення; виявляє порушення дисципліни, не завжди вихований, але в разі потреби здатний до усунення недоліків поведінки; зовнішньому вигляду не приділяє належного значення, відсутнє почуття міри та диференційований підхід до створення власного габітарного іміджу.
Низький	Студент має уявлення про імідж у найзагальнішому вигляді, перевагу віддає лише габітарному компоненту. Звертає увагу на зовнішність, а саме: одяг, зачіску, макіяж. Міміка, пантоміміка, жести, мова та мовлення, інтонація не є метою професійної підготовки. Вибір майбутньої професії не вмотивований. Характерними є низький рівень емпатії, педагогічної рефлексії, педагогічної культури та самосвідомості.

Таблиця 2.4

Рівні розподілу респондентів за результатами діагностичного обстеження, %

Рівні	I Високий	II Достатній	III Середній	IV Низький
Здобувачі вищої освіти	–	22,4%	29,6%	48%

Отже, змістовна характеристика рівнів підтверджує, що професійний компонент професійного іміджу в майбутніх учителів залежний від двох попередніх: зовнішнього і внутрішнього, якими визначається загальний образ-уявлення справжнього професіонала.

Проте аналіз педагогічної практики та дослідного матеріалу свідчить, що в освітньому процесі закладу вищої освіти основна увага зосереджена на вивченні дисциплін першого («Історія України», «Українська мова», «Іноземна мова») та другого циклу («Інформаційно-комунікаційні засоби навчання», «Анатомія, фізіологія та основи валеології» та ін.), а робота з формування професійного іміджу в процесі вивчення фахових дисциплін, які ми розглядаємо як основні психологічно доцільні та психологічно виправдані педагогічні умови, не є спеціальним завданням традиційного навчання. Вона здійснюється стихійно і сприймається як другорядна. Викладач не керує цим процесом, не працює спеціально над формуванням окремих компонентів професійного іміджу. Це, на наш погляд, є основною причиною тих труднощів, які відчувають і сучасні студенти, й, на превеликий жаль, учителі в процесі педагогічної діяльності.

Низькі рівні сформованості окремих компонентів іміджу негативно впливають на формування професійного іміджу майбутнього вчителя в цілому.

Результати цієї частини дослідження подані на рис. 2.2, 2.3, 2.4.

Розташуйте за чергою якості, якими повинен володіти вчитель для того, щоб досягти професійного успіху:

1. Професіоналізм.

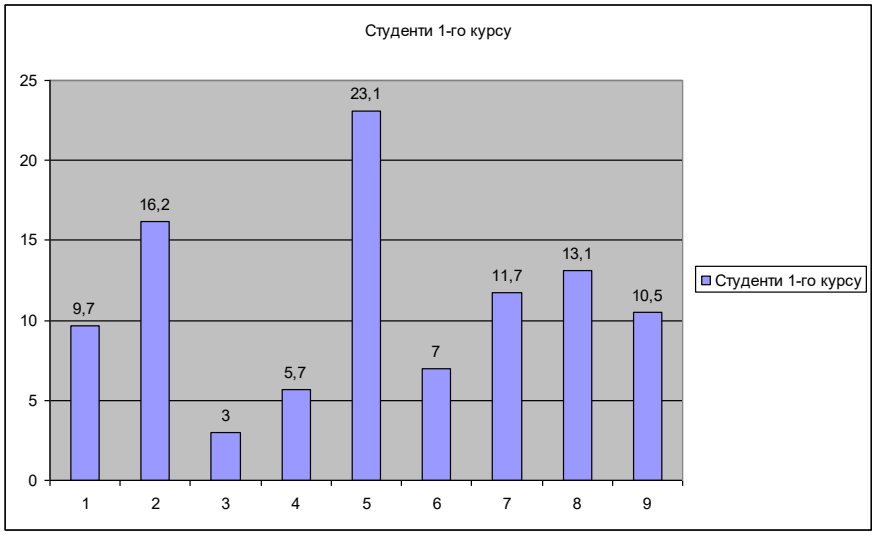

Рисунок 2.2. Рейтинг професійно значущих якостей (студенти І-го курсу)

2. Надійність.

3. Широка ерудиція.

4. Сучасний імідж.

5. Упевненість у собі.

6. Любов до дітей.

7. Уміння спілкуватися.

8. Уміння керувати іншими людьми.

9. Педагогічний досвід.

Якими якостями, необхідними у Вашій майбутній професії, Ви володієте?

1. Тактовність.

2. Терпимість.

3. Доброзичливість.

4. Розумна вимогливість.

5. Розвинені комунікативні й організаторські здібності.

6. Емпатія.

7. Емоційна врівноваженість.

8. Оптимізм.

9. Почуття гумору.

10. Елегантний зовнішній вигляд.

11. Уміння грамотно й доступно виражати свої думки.

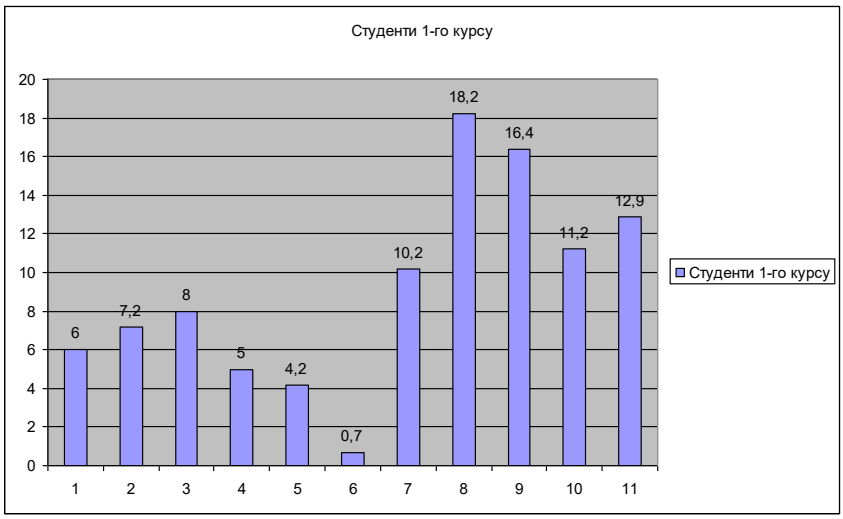

Рисунок 2.3. Рейтинг якостей, необхідних для виконання професійної діяльності

Який стиль одягу найбільш доречний для педагогічної діяльності?

1. Класичний.
2. Романтичний.
3. Спортивний.
4. Авангардний.
5. Дифузний.
6. Діловий.

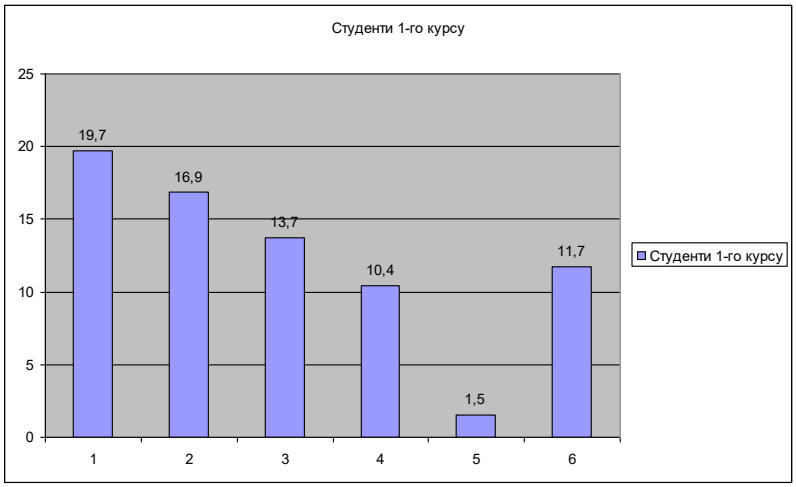

Рисунок 2.4. Рейтинг стилів одягу, найбільш доречних для виконання професійної діяльності

Як бачимо, лише за умови формування повної структури іміджу створюються відповідні умови для оволодіння майбутніми фахівцями професійним іміджем, а значить і професійною майстерністю, і педагогічною культурою й високим професіоналізмом.

Тому, професійний компонент іміджу потребує спеціального формування, тобто існує необхідність пошуку таких педагогічних умов, які б забезпечували формування іміджу, починаючи з початкових етапів професійної підготовки, з орієнтацією на його повну структуру.

Крім того, аналіз експериментальних даних, отриманих нами в ході констатувального етапу експерименту, показав, що формування професійного іміджу, його структурних компонентів, які виявляються в процесі педагогічної діяльності студента у закладі вищої освіти й учителя в школі, потребує тих проявів і особливостей, які виявляються в ході вивчення фахових дисциплін. Для нашого дослідження це «Вступ до спеціальності» та «Педагогіка». Результати констатувальної частини дослідження обумовили необхідність визначення основних педагогічних умов, що сприятимуть формуванню повної структури професійного іміджу в майбутніх учителів початкових класів.

Отже, все вищезазначене дало підстави вважати, що у здобувачів вищої освіти, які брали участь у нашому експерименті, не сформована повна структура професійного іміджу. У них наявні лише загальні передумови необхідні для спеціального навчання. Змістовна характеристика рівнів сформованості професійного іміджу підтверджує, що професійна складова іміджу в майбутніх учителів визначається сформованістю зовнішнього і внутрішнього компонентів, якими визначається загальний образ професіонала.

2.2. Результати дослідно-експериментальної роботи

Програма формувального етапу експерименту складалася з двох підетапів: навчання здобувачів вищої освіти прийомам аналізу свого

професійного іміджу та навчання прийомам удосконалення цього феномена з урахуванням особистісних особливостей.

Орієнтуючись на результати констатувального етапу, нами було визначено такі основні завдання дослідження: вивчити особливості формування професійного іміджу в майбутніх учителів початкових класів в умовах спеціально організованого навчання; у структурі заняття, що здійснює професійну та практичну підготовку студента забезпечити необхідні умови (як психологічні, так і педагогічні) для формування в майбутніх учителів основних компонентів професійного іміджу; провести порівняльний аналіз рівнів сформованості професійного іміджу, що формується в умовах експериментального навчання – «Хвилинка формування професійного іміджу».

У зв'язку з цими завданнями розроблялася експериментальна методика, метою якої є формування професійного іміджу у студентів ЗВО у процесі вивчення фахових дисциплін на практичних заняттях із виділенням спеціального компонента заняття «Хвилинка професійного іміджу».

Для повноцінного формування професійного іміджу в майбутніх учителів початкових класів, основою якого є поєднання зовнішнього (габітарного) та внутрішнього (психологічного) компонентів, які об'єднуються в поняття професійного іміджу вчителя початкових класів, в експериментальному навчанні необхідно передбачити такі умови (вимоги):

– у процесі формування професійного іміджу орієнтуватися на оволодіння студентами повною його структурою;

– створити в кожного студента достатню зорієнтованість у професійній підготовці (освітній процес і педагогічна практика), забезпечуючи при цьому єдність навчальної інформації, емоційного враження та бажання, що обумовлює позитивне ставлення до педагогічної діяльності;

– спираючись на результати констатації, яка показала, що відставання в оволодінні внутрішнім компонентом іміджу негативно впливає на формування професійного іміджу в цілому, передбачити у структурі заняття спеціальні

умови, за яких студент міг би оволодіти необхідним мінімумом побудови власного професійного іміджу.

Це важливий компонент нашого дослідження, який об'єднує основну мету, гіпотезу завдання й експериментальну методику. На кожному практичному занятті з фахових дисциплін «Вступ до спеціальності» та «Педагогіка» вводимо «Хвилинку професійного іміджу». Етапи формування професійного іміджу майбутнього вчителя початкових класів у процесі вивчення фахових дисциплін зображено на рис. 2.5.

Було запропоновано підготувати відповіді на питання, які обговорювалися на етапі заняття «Хвилинки професійного іміджу», а саме:

– значення зовнішнього вигляду вчителя початкових класів у процесі його соціалізації;

– якості майбутнього вчителя початкових класів, що забезпечують успішне виконання професійних функцій;

– характеристика стилів одягу найбільш доречних для виконання професійної діяльності вчителя початкових класів (класичний, романтичний, спортивний, авангардний, дифузний, діловий і т. ін). Також на «Хвилинках професійного іміджу» значну увагу приділяємо вихованню культури здорового способу життя. Адже людина здорова – це людина щаслива.

Під час формування професійного іміджу нами широко використовуються феномени:

– феномен спільності;

– феномен відповідальності;

– феномен привабливості;

– феномен психічного зараження;

– феномен психолого-педагогічної реальності;

– феномен ненав'язування.

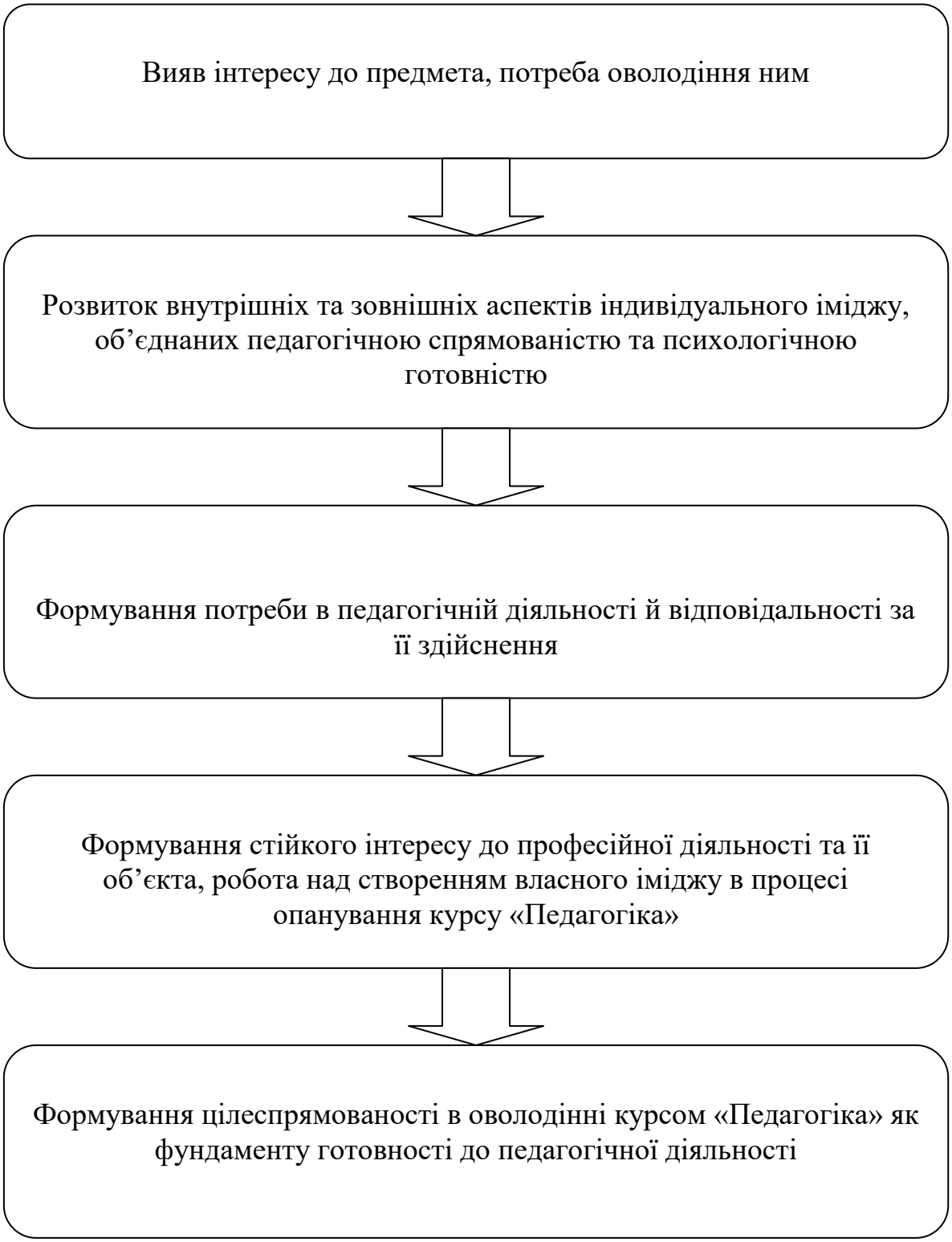

Рисунок 2.5. Етапи формування професійного іміджу майбутнього вчителя початкових класів у процесі вивчення курсу «Педагогіка»

Графічне використання феномена ненав’язування відображено на рис. 2.5.

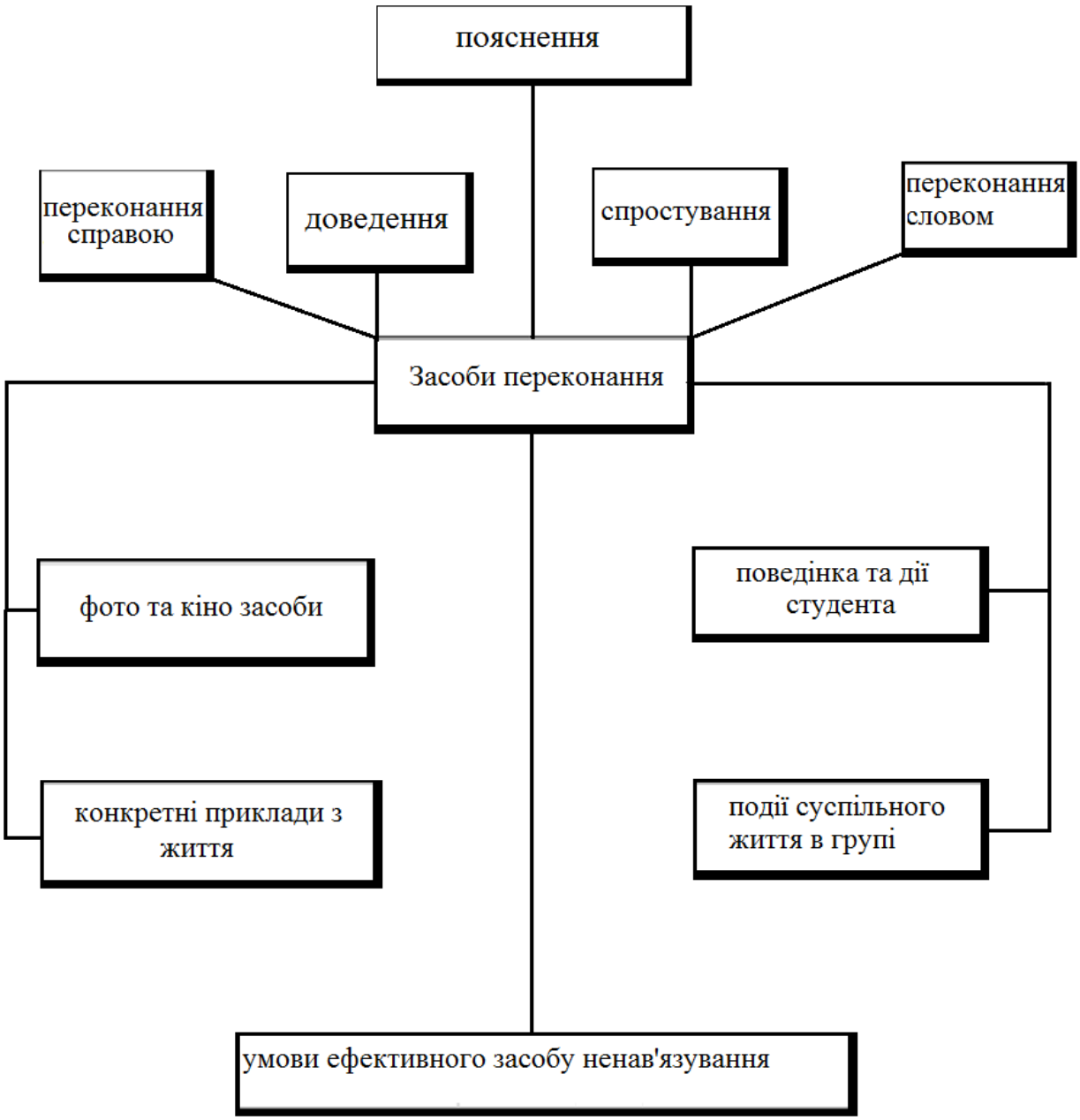

Рисунок 2.5. Феномен ненав’язування

Як бачимо, на рисунку феномен ненав’язування, якому ми надали перевагу, в основному використовує засоби переконання, пояснення, доведення, тобто сприяє педагогічній взаємодії, побудові педагогічного діалогу. Саме цей феномен створює умови для висловлювання в ході дискусії

своїх точок зору, із подальшим їх обґрунтуванням та використанням у вирішенні конкретних педагогічних ситуацій.

Щоб довести студентам неправильність їх точки зору, ми, застосовуючи феномен ненав'язування, адже, все, що нав'язується, зменшується в цінності, запропонували вирішення педагогічної ситуації. Наприклад, учень першого класу в силу того, що ще не зовсім зібраний, з необачності розсипав вміст свого портфеля, а разом з тим і вміст пеналу. Вчителька повинна допомогти дитині зібрати речі, але вона в цей день прийшла одягнена в надто вузьку спідницю та блузку з завищеною талією.

Для визначення стилю одягу найбільш доречного для виконання педагогічної діяльності нами було організовано перегляд різних моделей одягу й запропоновано студентам обґрунтування, чому саме такий стиль одягу вони б обрали для виконання професійної діяльності.

Нас дуже здивувало те, що із 65 опитаних здобувачів вищої освіти – 26,1% на питання «Який стиль одягу найбільш доречний для виконання професійної діяльності ?» дали відповідь: «Не має значення». Як бачимо, формування професійного іміджу носить комплексний характер і цілком залежить від особистісного ставлення до нього конкретного учасника освітнього процесу: вчитель, учень, батьки, адміністрація, колеги і т. ін.

Практичне застосування програми імідж-освіти вимагає відповіді на питання «Якими засобами формувати імідж майбутнього вчителя початкових класів, зважаючи, що навчальним суб'єктом є доросла людина (або людина, що знаходиться на порозі дорослості)?». У пошуках відповіді звернемося до багатого досвіду сучасної педагогічної науки, яка засвоїла багато різноманітних технологій навчання, виховання та розвитку.

Завдання для самостійної роботи, розроблені Л. Карамушкою, дають можливість майбутнім педагогам відпрацювати професійну звичку з формування професійного іміджу.

Практичне заняття № 1

«Як здійснити особистісно-професійне самодослідження?»

Мета: усвідомлення студентами ролі самодослідження в процесі професійного самовиховання; формування потреби здобувачів вищої освіти в особистісно-професійному самопізнанні; ознайомлення здобувачів вищої освіти з основними елементами самопізнання.

Завдання:

1. Опрацювавши рекомендовану літературу, підготуватися до дискусії з питань:

– У чому полягає сутність поняття «особистісно-професійне самодослідження»? Яка його роль у процесі здійснення професійного самовиховання педагога?

– Який функціональний склад особистісно-професійного самодослідження?

– Чим відрізняються між собою самоаналіз, самооцінка й самопрогнозування?

2. Підготуватися до розповіді про способи особистісно-професійного самодослідження індивіда на підставі результатів самостійно проведеної діагностичної бесіди з двома педагогами про місце й роль в їхній професійній діяльності функції самодослідження й порівняння одержаних даних за схемою: мета самодослідження (на що воно спрямовано, як часто це здійснюється і яким чином).

3. У щоденнику професійного зросту здійснити самодослідження темпераменту за методикою Г. Айзенка.

4. У зошитах для практичних занять завести щоденник самодослідження, чітко визначивши його основні рубрики і сформулювавши свої власні цілі стосовно бажання : «Я маю потребу…», «Імідж – мій друг, тому що…», «Бажаю навчитися…», «Мрію стати…», «Хочу вміти…».

5. Провести порівняльну характеристику ідеального й актуального професійного «Я» майбутнього педагога за схемою:

Якість особистості, яка вимагається педагогічною професією.

Чого вже досягли до теперішнього часу?

Що належить зробити?

Яким чином планується досягнення мети?

Пам’ятка для здобувачів вищої освіти:

– основним мотивом особистісно-професійного самодослідження є результат усвідомлення педагогом ступеня розбіжностей змісту його реального й ідеального професійного «Я» на кожному з цих рівнів, оскільки «Я реальне» − це результат самопізнання особистістю самої себе в процесі самооцінки в конкретний період часу, а «Я ідеальне» − це ймовірна модель особистості як спеціаліста в майбутньому;

– вихідним моментом, що обумовлює ефективність професійного самовиховання педагога, є побудова ним свого реального «Я» на підставі самодослідження, що доцільно здійснювати в процесі систематичного спостереження за собою, аналізу й оцінки своїх вчинків у теперішньому й минулому;

– кожному спеціалісту властиво перебільшувати чи применшувати свої позитивні й негативні якості, а також недоліки та достоїнства;

– успішно здійснювати професійну діяльність можна в тому разі, коли добре знаєш свої достоїнства й недоліки, оскільки знання достоїнств зміцнює впевненість у своїх силах, підіймає педагога у своїх власних очах, а знання недоліків мобілізує на їх подолання. Останнє пов’язане з виробленням адекватної самооцінки як уміння оцінювати себе об’єктивно, тобто оцінювати себе з точки зору інших людей («Я» й інші) і з урахуванням своїх життєвих планів («Я» в майбутньому).

Сьогодні виникає потреба введення в практику роботи таких технологій, що забезпечували б можливість перенесення акценту з вивчення самого предмета на його використання як засобу формування особистості студента, його самобутності, творчої ініціативи, потреби в самовдосконаленні, виявлення моральної позиції, відповідальності за процес навчання.

Останнім часом у сфері навчання дорослих знаходять застосування відмінні від лекцій та семінарів заняття, які узагальнено можна назвати

«активностями». У них знаходять відбиток риси такого ефективного наглядно-дієвого прийому, як театралізація.

Вибір форм проведення занять із побудови іміджу обумовлений необхідністю не просто повідомити інформацію, а організувати процес засвоєння знань, осмислення прожитого у вправах досвіду і включення його в свою поведінку. Таким чином, із багатої палітри педагогічних інструментів виявилися найбільш ефективними «Тренінг комунікативних навиків» та «Педагогічна майстерня».

У нашому випадку можна говорити про складений алгоритм «Педагогічної майстерні», вибудованих фазах технології «Хвилинка професійного іміджу», «Тренінг комунікативної компетентності» (О. Сидоренко).

При цьому важливо відмітити різноманітність та варіативність побудови й методичного виконання майстерні в залежності від особистості ведучого («майстра»), його темпераменту та інших особистісних якостей, а також від активності, підготовленості та вмотивованості аудиторії. По суті, у майстерні закладаються основи філософської рефлексії як діяльності з розширення свідомості, що сприяє орієнтуванню особистості в світі, становленню таких якостей, як толерантність, адаптивність, комунікативна компетентність. Алгоритм заняття є коридором для спільної педагогічної творчості викладача та здобувачів вищої освіти – майбутніх учителів початкових класів, а основні блоки (етапи) дозволяють говорити про технологічність досягнення результату.

У свою чергу, серія майстерень як форм навчання вибудовується в систему, яка дозволяє, з одного боку, реалізувати творчу активність здобувачів вищої освіти, а з іншого – організувати умови для подальшого самовдосконалення у справі побудови власного професійного педагогічного іміджу.

Логіка Імідж-Майстерні як освітньої програми допускає тематичну й технологічну варіативність, що відкриває широкий простір для педагогічної творчості в цьому напрямі.

Дані технології, звичайно, не відмінять розповсюджених бесід із запитаннями та відповідями або бесід монологічного викладу інформації у викладі лекцій. У наш час викладачі та психологи звертають увагу на інтерактивні технології, які вимагають активної взаємодії учасників освітнього простору. Оскільки імідж – поняття соціальне, то робота над його створенням, формуванням і перевіркою неможлива без групових форм навчання. Отримання зворотного зв'язку забезпечує різноманітні форми рефлексії, у ході якої розвивається самопізнання суб'єкта, відбувається відбір найбільш органічних моделей поведінки в найрізноманітніших ситуаціях, підвищується самооцінка та впевненість особистості. По суті, у «майстерні» кожен майструє сам себе, шліфуючи грані своєї поведінки. «Хвилинка професійного іміджу» націлена переважно на пізнавальну діяльність, «Тренінг комунікативних навичок» на занурення у взаємодію, а «Педагогічна майстерня», на наш погляд, здатна інтегрувати різнобічні види діяльності в одному процесі.

До цього ж групові форми роботи сприяють зняттю психологічних затисків, які перешкоджають розвиваючому навчанню дорослих людей: виявлення дефіциту тих чи інших умінь не тільки в себе, але й у інших формує позитивне налаштування на сам процес імідж-освіти. Крім того, інтерактивні технології сприяють формуванню відповідальності індивіда за результати навчання, розумінню партнерської позиції в освіті і сприйняття (або не сприйняття) її.

Під час формування професійного іміджу майбутніх учителів (здобувачів вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта) ми також передбачали умови для спеціального формування символічного образу професії та відпрацювання його структурних компонентів, на основі яких студенти мають бути включені в цілеспрямовану систематичну педагогічну діяльність у процесі вивчення фахових дисциплін.

Для того, щоб заняття створювало можливості для формування у здобувачів вищої освіти ініціативи, самостійності, творчого ставлення до праці, високої професійної мотивації, відповідного рівня високої педагогічної

культури, високого рівня рефлексії та емпатії, ми передбачили у структурі заняття і в змісті навчального матеріалу варіанти завдань. При цьому процес навчання ми будували таким чином, що творча робота мала провідне значення.

У зв'язку з цим, формування професійного іміджу здійснювалося на заняттях циклу професійної та практичної підготовки, а також у процесі вивчення спеціального модулю «Основи іміджології» в межах вивчення навчальноъ дисциплыни «Педагогыка», структура яких включає такі етапи:

І етап – підготовчий, передбачає залучення здобувачів вищої освіти до розуміння загальної мети та змісту педагогічної діяльності, формування в них позитивного ставлення до обраної професії: 1. Вивчення першоджерел, досвіду роботи кращих учителів початкової школи. 2. Відпрацювання структурних компонентів професійного іміджу: а) зовнішнього; б) внутрішнього.

На першому етапі відбувається формування не лише мотиваційної сторони професійної спрямованості, пов'язаної з позитивним ставленням до обраної спеціальності, а й обов'язково формується, здійснюється певна психолого-педагогічна та загальнотеоретична підготовка, що забезпечує підготовку студента до успішного оволодіння обома компонентами професійного іміджу.

ІІ етап заняття включає додатковий компонент, який ми назвали («Хвилинка професійного іміджу»). Цей етап надзвичайно важливий для формування зовнішнього і внутрішнього компонентів професійного іміджу, що, в свою чергу, забезпечує якісну підготовку до обраної професії.

Для експериментального навчання була розроблена система занять у відповідності з розробленою нами моделлю формування професійного іміджу вчителя початкових класів. Було розроблено низку практичних занять для здобувачів вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта.

Тематикою занять стали:

1. Введення в іміджологію. Філософія іміджу. Основні класифікації іміджевих стратегій. Понятійний апарат: іміджологія, імідж, враження, адаптація, складові іміджу.

2. Імідж особистості. Понятійний апарат: симпатія, антипатія, самоімідж, елементи іміджу (габітарний, вербальний, кінетичний).

3. Психологічна теорія гармонії кольорів. Основні характеристики кольору. Гармонія й виразність кольору. Понятійний апарат: насиченість кольору, температура кольору, змішування кольорів, контраст.

4. Роль макіяжу у створенні іміджу. Понятійний апарат: тип шкіри, форма обличчя, макіяж, візаж, косметика, пропорції.

5. Основи мімічної та пантомімічної виразності. Понятійний апарат: невербальна поведінка, атракція, експресія, міміка, пантоміміка, персоніфікація, простір спілкування, конгруентність поведінки.

6. Педагогічний такт учителя на різних етапах створення професійного іміджу. Понятійний апарат: такт, педагогічний такт, принципи педагогічного такту, культура спілкування, маніпулювання, «Я-висловлювання».

У ході експерименту перевірялась ефективність формування повної структури професійного іміджу, що включає зовнішні та внутрішні компоненти в умовах спеціально організованого навчання. У процесі проведення практичних занять важливого значення надавалося нами механізму соціально-психологічного впливу через сприйняття прикладу та зразка через наслідування. При цьому пам’ятаючи, що саме наслідування спрямоване на відтворення індивідом певних зовнішніх рис і зразків поведінки, манер, вчинків та дій.

Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності як складного особистісного утворення стане можливим лише за умов здійснення цілеспрямованої, спеціально організованої роботи зі створення власного позитивного індивідуального іміджу на заняттях у навчально-виховному процесі закладу вищої освіти.

Відродження духовності в суспільстві багато в чому залежить від професійної майстерності, виховання стійких навичок культури в людей. Унаслідок цього сучасний рівень розвитку освіти ставить задачу підвищення якості та ефективності підготовки студентів ЗВО, удосконалюючи методики

навчання здобувачів вищої освіти, засвоєння ними нових досягнень науки, які вимагають від особистості вміння спілкуватися переконливо, створюючи атмосферу поваги, довіри та співпраці.

Так, підводячи підсумки одного з практичних занять, Оксана М. сказала: «Імідж учителя початкових класів – це візитна картка особистості вчителя. Створити власний позитивний професійний імідж не означає одягти певну маску, адже все життя в масці не проходиш. Імідж учителя початкових класів повинен стати люстерком, у якому відбивається його внутрішній світ і на це відображення із задоволенням хочуть бути схожими його маленькі учні». І це абсолютно правильно, адже перший учитель – це взірець, приклад для наслідування.

Наслідування – механізм соціально-психологічного впливу через сприйняття прикладу, зразка наслідування. Наслідування може бути невимушеним і вимушеним. Воно – один з основних механізмів трансформації й формування особливостей і рис особистості. Завдяки наслідуванню дитина оволодіває різними навичками, способами й формами поведінки, що вироблені суспільством. Наслідування має велике значення в процесах соціалізації. Воно спрямоване на відтворення індивідом певних зовнішніх рис і зразків поведінки, манер, дій, учинків.

Особливо значущим для нас виявилося те, що в усіх ситуаціях студенти – майбутні вчителі початкових класів, виступали в образі сучасної привабливої особистості, людини, яка наділена високими естетичними смаками. Це допомагало студентам зрозуміти, що зовнішній вигляд має таке ж важливе значення для створення позитивного професійного іміджу, як і внутрішня культура, ерудиція, відмінні знання предметів, що доведеться викладати.

Залікова вправа з модулю «Основи іміджології» було присвячено мистецтву мотивації. Його метою стало узагальнення вивченого з теми, закріплення отриманих знань та умінь. Завершальним етапом заняття стало написання 10 правил «Як розвивати найкращі людські якості в дітях».

1. Сподівайтеся найкращого від дітей, яких ви будете навчати.

2. Ретельно вивчайте дитячі потреби.
3. Установіть високі стандарти досконалості (тіла й духу).
4. Створіть таке середовище, де невдача не є фатальною.
5. Спирайтеся на взірці, щоб заохотити до успіху.
6. Помічайте і хваліть досягнення.
7. Поєднуйте позитивне й негативне заохочення.
8. Помірковано використовуйте критику.
9. Активно стимулюйте створення образу.
10. Докладайте зусиль, щоб підвищити мотивацію.

Виявлено, що висока позитивна мотивація може грати роль компенсуючого фактора у випадку недостатньо високих здібностей; однак у зворотному напрямку цей фактор не спрацьовує – ніякий високий рівень здібностей не може компенсувати відсутність навчального мотиву або низьку його вираженість, не може привести до значних успіхів у навчанні.

Результатом дослідно-експериментальної роботи з перевірки визначених нами педагогічних умов можна вважати, що в більшості майбутніх учителів початкових класів сформувалася позитивна мотивація й ціннісне ставлення до професії вчителя. Системні знання про сутність професійного іміджу вчителя початкових класів як компонента, що забезпечує цілісність культури педагогічної діяльності, способах його створення та передачі інструментарію формування позитивного іміджу майбутнім учням початкових класів. Ці знання будуть слугувати майбутнім учителям-класоводам фундаментом для розвитку їх відповідних умінь. А успішність майбутнього вчителя початкових класів у створенні та реалізації професійного іміджу в педагогічній діяльності визначало емоційне задоволення процесом.

За результатами контрольного зрізу, який був проведений на основі використання модифікованого варіанту «Анкета студента», було зроблено відповідні висновки.

Динаміку результатів дослідження подано у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Динаміка сформованості професійного іміджу майбутнього вчителя початкових класів у процесі фахової підготовки

Здобувачі вищої освіти	Рівні сформованості, %							
	Високий		Достатній		Середній		Низький	
	Початок	Кінець	Початок	Кінець	Початок	Кінець	Початок	Кінець
%	-	14%	22,4%	31%	29,6%	39%	48%	16%

Як видно з таблиці, відбулися певні зміни в рівнях сформованості професійного іміджу в майбутніх учителів початкових класів. Так, відсоток низького рівня зменшився (до початку експерименту він становив 48%, на кінець експерименту − 16%). Середній і достатній рівень збільшився майже вдвічі (до початку експерименту достатній рівень становив 22,4%, на кінець експерименту – 31%; середній рівень до початку експерименту становив 29,6%, на кінець експерименту – 39%). З'явився високий рівень сформованості професійного іміджу, який становить 14%.

Це дає підстави стверджувати, що обрана нами експериментальна методика виявилася дієвою та результативною.

Отже, порівняння результатів діагностики до і після проведення експериментальної роботи свідчить про значні зміни у сформованості професійного іміджу майбутніх учителів початкових класів. Якщо на початку експерименту для здобувачів вищої освіти був характерний низький рівень сформованості професійного іміджу (48%), то наприкінці формувального етапу відсоток низького рівня зменшився і становить 16%, з'явився високий рівень сформованості професійного іміджу, що становить 14%, якого не було зафіксовано на етапі констатації.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі запропоновано новий погляд на вирішення проблеми визначення складових професійного іміджу вчителя початкових класів.

Проаналізувавши теоретичні джерела, які визначають сутність іміджу, ми можемо констатувати, що на сучасному етапі розвитку науки існують різні міждисциплінарні підходи до вивчення дефініцій даного поняття, оскільки воно за змістом і формою є досить складним, багатогранним, таким, що вимагає обережного підходу.

Ураховуючи специфіку роботи вчителя початкової школи та його взаємодію з молодшими школярами, важливо зазначити, що професійний імідж учителя початкових класів – це таке багаторівневе утворення, яке інтегрує в собі професійні знання, уміння й навички; зовнішню чарівність; внутрішню привабливість та всі наявні компоненти культури.

Проведений теоретичний аналіз наукової літератури дозволив сформулювати поняття «професійний імідж учителя початкових класів», виявити специфіку його діяльності, визначити вимоги до професійної підготовки.

Професійний імідж учителя початкових класів – це складний, багатовимірний, інтегративний образ із його габітарними виявами та психологічними властивостями особистості, комунікативними вміннями, відкритістю до діалогу та співпраці.

Складовими теоретичної моделі професійного іміджу виступають габітарний (особливості зовнішності, конституції тіла, постава, зовнішній вигляд, обличчя, одяг, зачіска, хода), психологічний (внутрішній) та комунікативний (комунікація – специфічна форма взаємодії людей у процесі їхньої пізнавально-трудової діяльності) компоненти.

Головною умовою формування позитивного професійного іміджу є цілісний розвиток особистості майбутнього вчителя початкових класів у процесі вивчення фахових дисциплін, що забезпечується сформованістю в нього позитивної мотивації, свідомої педагогічної позиції, педагогічної культури й педагогічної рефлексії.

Головною педагогічною проблемою формування професійного іміджу є вибір методів та форм роботи для формування окремих компонентів іміджу, що забезпечують їх єдність та співіснування у структурі іміджу – головного показника професіоналізму вчителя.

Основними критеріями професійного іміджу вчителя є здатність до креативності, рішучості в діях, бажання і здатність нести відповідальність, готовність ризикувати й бути конкурентноздатним, наявність у нього уміння спілкуватися, вміння подобатися людям, готовність до співробітництва, мистецтво приймати рішення, готовність почати процеси змін, керувати ними й використовувати в інтересах найменших у школі учнів – дітей молодшого шкільного віку.

Найбільш оптимальним для дослідження проблеми професійного іміджу, враховуючи його складність та багатовимірність, є системний підхід, що надає можливість одночасного цілісного вивчення даного психолого-педагогічного феномену, умов і чинників, які розкриті й відображають сутність професійного іміджу на рівні зв’язків показників габітарного компоненту іміджу та на рівні зв’язків внутрішнього психологічного компоненту іміджу, і, спираючись на таку комплексну інформацію забезпечує можливість виробити оптимальну стратегію формування позитивного іміджу вчителя початкових класів і методично визначити шляхи його формування в процесі вивчення фахових дисциплін.

Модель професійного іміджу вчителя початкових класів – це сукупність структурних компонентів, система уявлень про цілі й завдання педагогічної діяльності суб’єктів цієї діяльності, які не тільки відображають дійсність, але й виступають як узагальнені схеми поведінки, набуті у процесі професійної

підготовки, які об’єднують закономірності та психологічні механізми співіснування особистісних властивостей, потенціалів, творчих можливостей і нахилів, стилів взаємодії вчителя й учнів, що супроводжують процес становлення особистості професіонала.

Результати дослідно-експериментальної частини нашої роботи дають підстави стверджувати, що спеціально організований процес навчання, який забезпечує відокремлення у структурі навчальних занять у закладі вищої освіти спеціальних хвилинок (компонентів), формування професійного іміджу дають можливість не тільки відпрацьовувати практичні вміння й навички з формування іміджу, а й самостійно здійснювати пошуки нових підходів до вирішення як теоретичних, так і практичних завдань.

Таким чином, у фаховій підготовці майбутнього вчителя початкових класів, проведення спеціальної роботи з формування професійного іміджу як осмислення сутності своєї майбутньої професії та засобів ефективної самопрезентації в діловому спілкуванні в широкому соціумі є необхідним та своєчасним. Проведена експериментальна робота засвідчила той факт, що проблема професійного іміджу гостро торкається не лише філософії, соціології і психології, а й педагогіки і є досить цікавою для суспільства й особистості в цілому. Її розуміння й розв’язання вимагає саме життя.

Результати діагностики на прикінцевому етапі експерименту дозволили встановити позитивну динаміку у процесі формування професійного іміджу майбутніх учителів початкових класів. Таким чином, мету дослідження досягнуто, а завдання виконано.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. Українські університети перед викликами соціально-турбулентного світу. *Вища освіта України*. 2022. № 4. С. 5–12.

2. Барна Н. В., Уланова С. І. Естетика іміджмейкінгу : монографія. Київ : Слово, 2012. 176 с.

3. Бех І. Д. Дитиноцентризм. Енциклопедія освіти / Нац. акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень ; заст. гол. ред. В. І. Луговий, О. М. Топузов ; відп. наук. секр. С. О. Сисоєва ; редкол.: О. І. Ляшенко, С. Д. Максименко, Н. Г. Ничкало, П. Ю. Саух, Л. Д. Березівська, І. Д. Бех, В. Ю. Биков, М. С. Гальченко, В. В. Засенко, С. А. Калашнікова, М. О. Кириченко, Л. Б. Лук'янова, В. Г. Панок, В. О. Радкевич, О. Я. Савченко, М. М. Слюсаревський, О. В. Сухомлинська. 2-ге вид., допов. та перероб. Київ : Юрінком Інтер, 2021. С. 228–229.

4. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія. Київ – Чернівці : «Букрек», 2018. 320 с.

5. Біденко Є. Освіта як механізм формування ціннісної палітри особистості. *Вища освіта України*. 2020. № 4. С. 30–38.

6. Бондаренко І. С. Іміджологія у системі гуманітарних знань: культурно-освітні стратегії : монографія. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 304 с.

7. Бондаренко І. С. Іміджологія : психологія іміджу : навчально-методичний посібник для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» напряму підготовки «Реклама і зв'язки з громадськістю». Запоріжжя : ЗНУ, 2014. 124 с.

8. Бондаренко І. С. Іміджологія: імідж особистості : навчально-методичний посібник для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» напряму підготовки «Реклама і зв'язки з громадськістю». Запоріжжя : ЗНУ, 2014. 126 с.

9. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і

доп.) / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.

10. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.

11. Гриньова В. М. Проблема цінності в психолого-педагогічній літературі. Проблеми особистісної орієнтації педагогічного процесу : зб. наук. пр. Харків, 2000. С. 26–33.

12. Дудчак Г. Формування педагогічного іміджу в майбутніх учителів НУШ. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2021. № 2 (22). С. 56–63.

13. Дяченко Т. О., Скібицька Л. І. Організаційна культура та корпоративний імідж підприємства : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. реком. МОНУ. Київ : Освіта України, 2011. 248 с.

14. Єпіхіна М. А. Базові тенденції професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи у контексті сучасних викликів. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*, 2022. № 2 (51). С. 46–49. https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.51.46-49 (дата звернення: 25.09.2024).

15. Желанова В. В. Інноваційний вимір сучасної вищої освіти: аналіз напрямів. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 50. Т. 1. С. 145–148.

16. Желанова В. В. Мультимедійний супровід інноваційних аспектів сучасної вищої освіти. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*, 2022. № 2 (51). С. 50–53. https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.51.46-49 (дата звернення: 25.05.2024).

17. Зязюн І. А. Психопедагогічна домінанта професійної дії вчителя. *Interdyscyplinarność pedagogiki i jej subdyscyplin* / pod red. Zofii Szaroty, Franciszek Szlosek. Warszawa ; Krakow, 2013. S. 525–533.

18. Інноваційні технології навчання : навч. посібн. для студ. вищих технічних навчальних закладів / Кол. авторів ; відп. ред. Бахтіярова Х. Ш. ; наук. ред. Арістова А. В. ; упорядн. словника Волобуєва С. В. Київ : НТУ, 2017. 172 с.

19. Кайдалова Л. Г. Педагогічна майстерність викладача : навчальний

посібник. Харків : Вид-во НФаУ, 2009. 140 с.

20. Козловський Ю. М. Педагогіка : підручник / Ю. М. Козловський, В. Л. Ортинський, Л. В. Дольнікова. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2020. 372 с.

21. Концептуальні засади реформування школи : Нова українська школа. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20seredn ya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf (дата звернення: 28.06.2024).

22. Корнієнко В. О., Денисюк С. Г. Імідж політичного лідера: проблеми формування та практичної реалізації : монографія. Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2009. 144 с.

23. Короткий словник актуальних педагогічних термінів / упор. Флегонтова Н. М. Київ : КНУТД, 2013. 55 с.

24. Кушнір Н. О., Шакотько В. В. Підготовка вчителя початкової освіти і виклики Нової української школи. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки*. 2019. № 39. С. 92–99.

25. Локарєва Г. В. Театральна педагогіка в професійній підготовці: педагогічна дія, драматизація, педагогічна майстерність. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. 2014. № 2. С. 231–239.

26. Лузан П. Г., Васюк О. В. Історія педагогіки та освіти в Україні: навчальний посібник : 2-ге вид., доп. і перероб. Київ : ДАКККіМ, 2010. 296 с.

27. Лук'янченко О. М. Формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів початкової школи засобами мистецтва. *Освітній простір України*. 2018. № 14. С. 190–196.

28. Лунячек В. Е. Педагогічний менеджмент : навчальний посібник. Харків : Вид-во ХарРІНАДУ «Магістр», 2014. 512 с.

29. Машкіна С. В., Усатенко Т. П., Хомич Л. О., Шахрай Т. О. Теоретичні засади культурологічного підходу у підготовці педагога до виховної діяльності : монографія. Київ : ІПООД НАПН України, 2016. 168 с.

30. Мотуз Т. В. Цінності професійної діяльності вчителя початкових класів Нової української школи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. № 73. 2020. Т. 3. С. 85–88.

31. Навроцька М. М. Розвиток професійного іміджу педагога у післядипломній освіті: методичні рекомендації. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. 64 с.

32. Нова українська школа: порадник для вчителя / під заг. ред. Бібік Н. М. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

33. Нова школа: простір освітніх можливостей: проект / укладачі: Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова, І. Коберник, В. Ковтунець, О. Макаренко, О. Малахова, Т. Нанаєва, Г. Усатенко, П. Хобзей, Р. Шиян. URL: http://mon.gov.ua/Новини%202016/08/21/2016-08-17-3-.pdf. (дата звернення: 30.08.2024 р.).

34. Павлова С. П. Імідж учителя як компонент культури педагогічної діяльності. *Класному керівнику*. 2010. № 9 (21), вересень. С. 35.

35. Палеха Ю. І. Іміджологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Видавництво Європейського університету, 2004. 323 с.

36. Педагогічна освіта і професійна підготовка в сучасному соціокультурному середовищі : монографія / Товканець Г. В. та колектив авторів / за заг. ред. Г. В. Товканець. Мукачево : Редакційно-видавничий центр МДУ, 2018. 302 с.

37. Про вищу освіту : Закон України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 (дата звернення: 27.05.2024).

38. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 р. № 87. URL: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019 (дата звернення: 27.07.2024).

39. Про затвердження концепції розвитку педагогічної освіти. Наказ міністерства освіти і науки України від 16.07.2018. № 776. URL: mon.gov.ua (дата звернення: 29.09.2024).

40. Про повну загальну середню освіту : Закон України. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text (дата звернення: 13.06.2024).

41. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text (дата звернення: 24.04.2024).

42. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» : Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 р. № 2736. 45 с. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/file/text/87/f502781n16.pdf (дата звернення: 28.07.2024).

43. Процеси гуманізації та гуманітаризації освіти : монографія / А. В. Сакун, О. П. Кивлюк, М. О. Нестерова та ін. Київ : КНУТД, 2020. 176 с.

44. Прус Н. О. Динаміка розвитку образу педагога протягом століть. *Молодий вчений*. 2016. № 2 (29). С. 333–337.

45. Прус Н. О. Імідж особистості як психолого-педагогічний феномен. *Імідж сучасного педагога:* всеукраїнський науково-практичний освітньо-популярний журнал. Полтава, 2016. № 1 (160). С. 43–45.

46. Размолодчикова І. В. Основи іміджології. Кривий Ріг : КДПУ, 2009. 58 с.

47. Савченко О. Початкова освіта в контексті ідей Нової української школи і учнів. Всеукраїнський наук.-практ. журнал *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2018. № 2. С. 4–10.

48. Сікорський П. І. Нова педагогіка. Львів : Львівська політехніка. 2021. 539 с.

49. Словник термінів і понять сучасної освіти / уклад. : Л. М. Михайлова, О. В. Пагава, О. В. Проніна. За заг. ред. Л. М. Михайлової. Сєвєродонецьк, 2020. 194 с.

50. Сорочан Т. М. Учитель нової школи. Підготовка тренерів для навчання вчителів нової української школи. *Управління освітою*. 2018. № 3. С. 22–28.

51. Сущенко Л. О. Самоорганізація професійної діяльності вчителя початкових класів як основа його саморозвитку. Електронний збірник наукових праць ЗОІППО. № 1(48). 2022. URL: https://drive.google.com/file/d/1KF1wao1jaAqTnjdWxS6RXWgOAVCPDly3/view

52. Фурман О. Успішність, успіх і Я–концепція особистості. *Психологія і суспільство*. 2023. № 1. С. 191–204.

53. Хващевська О., Кишкар Є. Мотиваційна готовність майбутніх учителів початкових класів до впровадження інновацій в освітній процес. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2018. Випуск 7. С. 179–190.

54. Хижняк І. Ключові результати професійної підготовки сучасного вчителя початкової школи у ЗВО. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2018. № 8. С. 5–15.

55. Химинець В. Оновлення початкової ланки освіти в контексті євроінтеграційної політики України. *Учитель початкової школи*. 2018. № 9. С. 3–5.

56. Хомич Л. О. Підготовка майбутнього вчителя початкових класів в умовах зміни цінностей суспільства. *Науковий вісник МДУ імені В. О. Сухомлинського*. *Педагогічні науки*. Вип. 1.30. 2010. С. 11–16. URL: http://mdu.edu.ua/spaw2/uploads/files/2_4.pdf (дата звернення: 05.08.2024).

57. Хомуленко Т. Б., Падафет Ю. Г., Скориніна О. В. Теоретичні та практичні аспекти дослідження іміджу : монографія. Харків : ВД «ІНЖЕК», 2005. 272 с.

58. Хоружа Л. Л. Етичний розвиток педагога : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2012. 208 с.

59. Якимчук О. Компетентнісний підхід в освіті: українські реалії. *Вища освіта України*. 2020. № 3. С. 19–25.

60. Prus N. Assessment criteria of image of foreign language teacher. *European Applied Science. Stuttgart: ORT Publishing*, 2017 (June). № 3. pp. 36–37.

61. Sushchenko L. O., Hrybanova O. E., Khodakovska A. V. Educational Dialogue as a Factor of Efficient Humanistically-oriented Teacher-student Interaction. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. / [редкол.: А. В. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : КПУ, 2020. Т 2. Вип. 73. С. 214–217.

62. Sushchenko L. O., Sushchenko R. V. Pedagogical Innovation: Search for New Resources in Education. *Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових праць. Педагогічні науки*. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2020. № 1. С. 28–33.